

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 7. BŘEZNA 1934

Za Kč 2.—

Nezapomínejme na Rusko

F. PEROUTKA

Maďarská propaganda a co děláme my

Bojovník o stabilisaci

J. KOLÁŘÍK

Filmová diktatura v ČSR.

JIRÍ WALTER

Historika ze slovenské literatury

ALEXANDER MATUŠKA

Hledají se jistoty

KAREL ČAPEK

Zprávy z oposice — Staviský a Nelson III — Bauer—Doležal — Vane nový duch
Hraničáři o „národní“ politice — Pohroma na Bílé hoře — Curkanovič — Mladým technikům
Dvacíletí o sobě — Stavovský stát a slovenský svéráz

FÉNIX

životní pojišťovací společnost ve Vídni

Ředitelství pro republiku Československou
V PRAZE II, Lützowova ul. č. 7

Fil. řed. pro Slovensko:

BRNO, Běhounská ulice č. 10

Ředitelství pro Moravu:

BRATISLAVA, Grösslingova 34

POJIŠTUJE:

za výhodných moderních podmínek a soutěžných sazeb na život s lékařskou prohlídkou i bez ní, věna dítek a důchody.

BANKA ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIÍ v PRAZE II., na Poříčf

Telegramy: LEGIOBANKA

Telefon serie: 265-5-1, 301-4-1

Akciový kapitál: Kč 70,000.000.—

Reservní fondy: Kč 100,000.000.—

4 místní expositury — 5 sezonních

směnáren — 24 odboček

VŠESTRANNÁ BANKOVNÍ SLUŽBA

LIDOVÉ NOVINY

deník čtenářů Přítomnosti

2. SEŠIT HISTORICKÉ MONOGRAFIE LEV TROCKIJ

DĚJINY RUSKÉ REVOLUCE 1905-1917

PRÍNAŠÍ KAPITOLY

9. LEDEN (Dokončení)

ŘÍJNOVÁ STÁVKA

BOHATÉ ILUSTROVANÉ SEŠITY à Kč 390
DODÁ KAŽDÝ KNIHKUPEC A FR. BOROVI-PRAHA

Obchod uhlím

ŽIVNOSTENSKÉ BANKY

P R A H A I I .

Jungmannova třída č. 1 n.

čísla telefonů 329-51, 329-52.

F I L I Á L K Y :

B R N O

telefonní čísla: 11081, 11082.

MOR. OSTRAVA

telefonní čísla: 3602, 3603.

B R A T I S L A V A

telefon č. 1405.

Komisionářský prodej

uhlí a koksu z revíru ostravsko-karvinského.

Export uhlí a koksu

do Polska, Jugoslavie, Bulharska, Italie a t. d.

Prodej la dřevěného uhlí retortního bukového.

Telegrafická adresa:

Ž I V N O C A R B O

OBSAH 9. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: Dr. KAREL KRÍŽ: Mluva číslic. — ALEXANDER MATUŠKA: Historika ze slovenské literatury. — HUGO SIEBENSCHEN: Emigrant Heine. — OTTO RÁDL: Jak vypadají dvacetiletí. — DAN JORDÁN: Co lidé píšf novinám. — Z obsazeného města. — Konkurence a ceny. — Které zlo je pro nás menší? — Je po-staráno o náhradníky? — Oposice prorocká. — Vydáme ruskou emigraci sovětům? — Proč poklesla zásoba devis v Národní bance?

Přítomnost

za redakci odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVI V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622

PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,

NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—

Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924

TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 7. BŘEZNA 1934

ČÍSLO 10

Nezapomínejme na Rusko

Před dvěma a třemi roky padl na nás, občany západního světa, zlý mor. Ať jsme řekli co jsme řekli, vylezl odněkud nějaký radikál a zařval: jděte k čertu se svými titěrnostmi; co je to všechno proti Dněprostroji a ostatním ruským divům; zalezte do děr, pětiletka je na pochodu.

Tato útrapa nyní velmi polevila, Dněprostroj už není argumentem, který všechno poráží na hlavu. Objevilo se, že ruské zprávy o výsledcích pětiletky nebyly sestavovány vědci, nýbrž reklamními šéfy. Ukázalo se, kolik pojednání o pětiletce, zdánlivě založených na vědě, mělo jen míti takový psychologický účinek, jako když si dělníci při práci volají do tempa: hej rup! Naši radikálové brali každé takové hej-rup smrtelně vážně a proto se potom mezi nimi rozmohla stísněnost, když přišli na některé stránky skutečnosti a zejména odhalili, že přes všechno prorokování pětiletka nebyla s to vyvésti sovětské Rusko z trapné krise živobyť, ve které tone už od revoluce. Také závěrečná bilance pětiletky, vykazující úctyhodné procento věcí nevyplněných, naladila je skeptičtěji. Můžeme teď trochu klidněji debatovat o svých vlastních starostech a snahách; nejsme už tak důkladně ubíjeni oním východním kouzlem.

Poněvadž však lidská povaha je náchylna ke krajnostem a poněvadž pro menší věc v přítomnosti zapomíná na větší v budoucnosti, dovoluje si nyní Evropa upadnout do druhého extrému: přestává se skoro vůbec zajímat o ruské dílo, tváří se, jakoby šlo o události v jakémsi nedůležitém mraveništi. Je tak naplněna svými vlastními starostmi, že zprávy o socialistické výstavbě na východě přijímá jen roztržitě a na půl ucha. Zajímajíc se nesmírně o to, jak bude za pět let vyzbrojen Hitler, zapomíná se dostatečně zajímat o to, do jaké míry bude v téže době v Rusku socialistický stát dobudován, ačkoliv to jest nepochybně aspoň stejně vážná otázka světová. Vystupovali jsme zde proti přeceňování pětiletok, když naši komunisté lomozně bušili do reklamního bubnu. Musíme nyní varovat před jejich podceňováním. Nynější roztržitý a nepozorný svět si myslí, že za deset nebo kolik let bude ovládat pozornost zase tento jediný problém: zde Německo, tam ostatní. Je však dosti pravděpodobno, že za deset let bude už tento problém zastíněn jiným, živějším a větším: zde kapitalismus, tam socialismus. A že v té době bude už mezi těmito dvěma systémy rozpoután plný konkurenční a snad i jiný boj.

Nesmíme upadnout do té chyby, abychom na ruských pětiletkách viděli daleko lépe procenta nevyplněná než vyplněná, neboť není pochyby, že bychom se zajímali o menšinu. Ruský vůz jede po strašně hrboaté cestě, ale jede. I jen částečné splňování pětiletok posunuje Rusko mohutně kupředu. Nenastanou-li události zcela mimořádné a nepředvídatelné, dospěje Rusko dříve nebo později k stavu dobudovaného socialistického státu s hospodářskou silou, kterou není dovoleno podceňovat. Nevíme, kolik dokon-

losti v tom bude a kolik vad; ale rozhodně to postačí, aby ideový vliv Ruska na západní Evropu nesmírně se zvýšil, a aby kapitalismu vyrostl smrtelný nepřítel, který už nezmizí, nepřítel, který nebude už jen agitovat, nýbrž bude moci i položit svou sílu na váhu.

V konfliktu mezi Trockým a Stalinem skoro všichni se instinktivně stavíme na stranu Trockého, který je po stránce psychologické estetiky osobou příjemnější. Jsme vábeni jeho temperamentem, jeho skvělým spisovatelským nadáním. Vidíme v něm něco jako Dantona ruské revoluce. Stalin, tato pochmurná sekretářská existence, nemá v sobě mnoho osobního půvabu. Přesto, kdybych byl ruským bolševikem, postavil bych se asi na stranu Stalinovu. Ideou Trockého bylo, aby slabé, nevybudované a rozvrácené Rusko všemi silami podporovalo světovou revoluci a tímto způsobem se snažilo zvítězit a udržet se. Idea Stalinova je opačná: nejdříve vybudujeme socialismus v této jediné zemi; otevřeme všechny její hospodářské zdroje; postavíme rudou armádu na základnu dobře fungujícího hospodářství; pak až zesílíme, pak se uvidí.

Trockého způsob by byl nepochybně Evropu už v minulých letech postavil před několik revolučních pokusů — nezdařených, jak musíme říci. Komunismus až dosud neměl nikdy dosti síly, aby v Evropě zvítězil. Kdyby byl rozpoutal otevřený boj, byl by ohrozil svou existenci v Rusku. Proto třeba Trockého pokládat za méně nebezpečného. Stalinův režim asi také počítá se srážkou obou světů, ale vědomě ji oddaluje do doby úplného vybudování Ruska. Nemůžeme přezírat, že Rusko po několika pětiletkách bude mnohonásobně nebezpečnějším soupeřem (vojensky, hospodářsky i ideově), než před nimi. Počkejte deset let — to je kouzelné slovo Stalinovo. Pro tuto vyhlídku s chladem pozoruje naprostý úpadek komunistické internacionály v Evropě a uzavírá zatím přátelské smlouvy kde s kým, kdo je k tomu ochoten. Zdá se, že počítá lépe než Trocký. Je pro ideu komunismu skoro rozhodující důležitosti, bude-li jí stát v čele s l a b á nebo silná komunistická říše. Stalin proto lhostejně obětoval všechnu zahraniční aktivitu vnitřní výstavbě, a opakujeme, že to není s jeho hlediska špatný rozpočet.

Obraz světa za deset let bude pravděpodobně jiný, než dnes očekáváme. Otázka socialismu bude postavena s celou vážností, ačkoliv se dnes zdá, že revolvery západních fašistů jsou ochotny ji utlumit. Rusko položí světu naléhavou otázku: ukažte, dovedete-li lépe pracovat a kulturněji žít než my. To bude strašně vážná otázka, a my budeme musít na ni nějak odpovědět. Nepochybuji, že jediná správná odpověď bude v přiblížení se k socialismu, avšak se zachováním demokracie a úcty k osobnosti; socialismus západní, ne orientální.

Kdyby nedošlo k tomu vnitřnímu přiblížení, musí mezi oběma systémy vzplanout boj. Postava Hitlerova nesmí nám zastíňovat tento připravující se děj. I Hitler je v tomto vývoji jen detail. F. Peroutka.

poznámky

Zprávy z oposice

„Cítili jsme se a cítíme dosud, lidově řečeno, jakýmiisi domáčími pány v naší republice“, napsal v „Národních listech“ 27. února prof. Bohumil Baxa. Výrok podivuhodně vystihuje mentalitu národních demokratů. Rozvedeme-li ono přirovnání, přijdeme k závěru, že jsme my všichni ostatní jen jakýmiisi nájemníky nebo dokonce podnájemníky národní demokracie. I v tom je přirovnání přesné, že domácích pánů je odjakživa málo a nájemníků mnoho. Teď však se stala ta nemilá věc, že se neudělalo to, co chtěli domácí páni, nýbrž to, co si přáli nájemníci. Chápeme, že podle názorů domácích pánů tohle není žádný pořádek.

„Národní listy“ přišly také na to, že „veřejnost se čím dál patrněji staví za politiku národní demokracie“. Zdá se nám, že ta veřejnost se zatím omezuje na okolí „Poledního listu“, který se opravdu nového druhu v oposici ujal se vzácnou obětavostí. Jinak nepozorujeme nic nápadného, ledaže dr. Ladislav Rašín byl pozdraven na členské schůzi na Slovanském ostrově „bouřlivým potleskem“ a dr. Hodáč dokonce potleskem nejen bouřlivým, nýbrž i dlouhotrvajícím. Ale to není nic nového — bouřlivé oblibě se národnědemokratičtí vůdové těšili odjakživa, přes to, že byli voleni jen pětiprocentní menšinou národa.

V úvahách o podstatě svobody se zvláštním ohledem na národní demokracii se pilně pokračuje. „Nepotřebujeme opakovat“, píše „Národní listy“ 25. února, „s jakými pocity přijala veřejnost — ať se hlásí ke kterékoli politické straně — skutečnost, že tužka československého censoreda se nezastavila ani před větami, které vyšly z pera předsedy první vlády svobodného státu, dra Kramáře“. Ale na doklad o tomto pobouření nejširší veřejnosti nedovedly „Národní listy“ přinést nic pozoruhodnějšího než citát z „Prokúpkova kraje“, který vychází — v Čáslavi.

Pan dr. Nikolau je tak pobouřen, že se z něho najednou stal germanofil. Kdo nevěříš, přečti si jeho článek v „Národních listech“ z 23. února. Tam najdeš těžké obvinění československé sociální demokracie, že nám svými neodpovědnými projevy pokazila dobrý poměr s „naším největším sousedem“, totiž Hitlerem, a že nyní dělá tutéž hloupost vůči Rakousku, „zemi, na jejíchž stycích nám i dále musí záležet“. Budíž pozdraveno pobouření, jež přivádí k projevům diplomatické umírněnosti i tak zatvrzelé Vseslovany, jako je dr. Nikolau.

1. března objevily „Národní listy“ nový zdroj agitace: otázku financování politických stran. Upozorňují zvláště na družstva jakožto finanční zdroj stran socialistických a agrárních a tvrdí o nich, že prodávají stejně drahé jako obchodníci, přesto, že neplatí daní a mají dovozní výhody. Zisky prý případnou patronisující straně. K tomu nutno dodat, že fakta nejsou taková, jak je „Národní listy“ podávají. Předně není pravda, že družstva daní neplatí, nýbrž že mají jen úlevy. Za druhé jsou jejich ceny (aspoň pokud jde o družstva konsumní) opravdu nižší než ceny soukromých obchodníků. Za třetí je samozřejmé, že družstva užívají část svých zisků k vlastnímu finančnímu posílení a podpoře onoho politického směru, který se srovnává s družstevní ideologií. Kdyby se mělo veřejně povědět, k čemu všemu užívá svých zisků soukromý průmysl, vstávaly by lidem vlasy na hlavě. Jen tak namátkou: podpory porýnského průmyslu Hitlerovi — to nebylo nic? Ale „Národní listy“ jaksi zapomínají, že také ony reprezentují politickou stranu, která zajisté nežije jen z členských příspěvků a tedy je také nějak financována. Jak? To by jistě bylo neméně zajímavé, ne-li zajímavější, než u stran ostatních. Nechť si národní demokracie nemyslí, že z ní třínedělní oposice udělala bělostného andělíčka mezi politickými stranami. Je to obstarožná matrona, která má svou pestrou minulost. Uvádí-li na přetřes otázku financování, měla by napřed ukázat své knihy, po případě i to, co v nich není. Z. S.

Staviský a Nelson III

Jaká je souvislost mezi těmito dvěma jmény, z nichž jedno je jménem jedné aféry, která otrásla Francií, a druhé je jméno člověka, který se nedávno stal hrotem tolika dělníků? Asi takováto: v aféře Staviského uplatňuje se tajemná ruka, která chce svědět na falešnou stopu světskou spravedlnost. V aféře Staviského se to jeví en gros. V případě Nelson III se to jeví en miniature. Začalo to hned po výbuchu na dole Nelson III. Zjišťovalo se inseráty, zda snad u nás nebylo zemětřesení (v Chebu a Kutné Hoře), které by snad nebylo možno uvést v souvislost (jako výklad) při výbuchu na dole Nelson III. Četli jsme také příliš apriorní posudky, že bezpečnost v našich dolech je na nejvyšší myslitelné úrovni. Četli jsme o pokusu vloupat se do budovy, kde jsou uloženy spisy týkající se výbuchu na dole Nelson III. — Četli jsme i o tom, že do dolu Nelson III sfárali zaměstnanci společnosti, i obviněný Löcker, a že tu byly nalezeny doutníky, což by svědčilo o tom, že dělníci v dole kouřili doutníky, čímž by se výbuch dolu Nelson III vysvětlil. Máme dojem, že tu prostě něco není v pořádku a že je tu o práci ruka, která by vedla ráda jinak ruku světské spravedlnosti. A zdá se, že na Nelson III se příliš zapomíná. Hned po výbuchu poznovu se mluvilo o socialisaci. Už se o ní nemluví. Neříkám, že je v moci socialistických stran, aby socialisaci dolů prosadily. Není však správné chytit lidi u srdce, získati je pro představu, že se doly budou socialisovat, aby se pak celá věc nechala usnout. Tímto postupem — a nutno to říci upřímně — si pletou socialistické strany na sebe bič. Je možné, že by svou věc neprosadily. Ale je jejich věcí, aby u svých lidí, které získají pro myšlenky socialisace, vyvlastnění atd. dolů, nebudily dojem, že na ně příliš rychle zapomínají. Ale docela v jejich silách je, aby zabránily, aby do historie Nelson III nezasahovaly ruce, kterým záleží na jině likvidaci celé historie než jak na ní má zájem spravedlnost. V. G.

Bauer-Doležal

Dr. Doležal v „Lidových listech“ se rozhorlil nad tím, že v „Právo Lidu“ vyšel článek O. Bauera, vůdce rakouské německé sociální demokracie. Není prý možné, aby vláda naší republiky měla nepřijmouti s vládou rakouskou proto, že vůdce povstání proti Dollfussovi pokračuje nyní v útocích proti němu v listech vládní strany československé. Jest to článek, který svědčí o tom, jak často — nemajíc vlastního úsudku — se ptáme: co tomu řekne cizina. Dollfuss při svém boji proti rakouské sociální demokracii se velmi málo ohlížel na to, co tomu řekne cizina. Má jít to naše „co tomu řekne cizina“ tak daleko, že budeme zavazovat ústa každému, kdo k nám se uteče z ciziny? Bylo by dobře nebýt papežtější než papež sám; proč to má být československý list, který tu policajtsky se dívá na to, co řekne a napíše ten či onen proti Dollfussovi? Státy vedle sebe nejsou dřeva vedle sebe ležící; státy jsou živoucí organismy a pletli bychom si na sebe bič, kdybychom jeden na druhého dávali pozor, co řekne a napíše o tom či onom cizím státu. Neměli jsme také za války svoji emigraci? Neměli jsme také svoji emigraci ve Švýcarsku, v Americe, tehdy ještě neutrální? A nedovedlo Švýcarsko moudře pochopit, když poznalo, že neohrožuje svoji existenci, když různé emigraci sbíhající se do Švýcarska ponechá, by svoje zájmy obstarávala, jak za dobré sama uzná? Státy mezi sebou musejí dodržovat určité formy; ale jest věci novin a novinářů, usilujících o pravou svobodu slova a projevu, aby tato korektnost šla tak daleko, že by vedla k příkazu stálého cenzury? Mají to být právě české noviny, starající se o to, co jest zájmem Dollfussovým? Korektnost vztahů k druhému státu nemusí jít tak daleko, abychom ucpávali ústa té emigraci, která — konec konců — krvácela za věc, která by i nám měla být trochu blízkou: za demokracii a ústavní život. Vzpomenuly si „Lidové listy“, jak psaly o státech, které se nepohodly s katolickou církví? Volal tehdy pokrokový list censoreda, aby poučil „Lidové listy“ o tom, jak mají psát? I v těchto věcech vystačíme s velmi jednoduchou direktivou: zařizujeme své jednání ke každému tak, jak bychom si přáli, aby on se choval k nám, kdybychom byli v jeho situaci. Nebudme papežtější než papež a dollfussovější, než Dollfuss sám. V. G.

Vane nový duch

„Duch naší školy nesmí být národní“, volá 1. března „Pražský večerník“ a velmi se raduje z toho, že dr. Dérer odešel z ministerstva školství, čímž prý jsou zmařeny „pletichářské a teroristické pokusy socialisticko-pokrokařské kliky“ o „socialisaci školské správy“. „Pražský večerník“

má za to, že „výchova mládeže v duchu ryze vlasteneckém, národním a hrdě slovanském je dnes... nejdůležitějším požadavkem občanstva“. Národy evropskými prý vane nový duch, „který se rozešel se socialismem i zednářským pokrokářstvím, a tento nový duch vytryskl i z duše českého člověka“.

Nám se však zdá, že v „Pražském večerníku“ vytryskl duch velmi starý, duch onoho předválečného, dynastického, černého klerikalismu, s nímž kdysi čeští pokrokovci a socialisté vedli junácké boje a který dnes Rakousko zase ovládl. Když ovládl Rakousko, jak by se neozval i u nás? Po vyhlazení rakouské sociální demokracie roste kuráž a sbíhají se rozmanité chutě, není-li pravda?

Ale všimněme si, že „Pražský večerník“ má starost o výchovu nikoli křesťanskou a katolickou, nýbrž „vlasteneckou, národní a hrdě slovanskou“. Co je na tom katolického? Jako bylo to z oka vypadlo „Expresu“ nebo „Národní politice“. Kdyby v klerikální partaji bylo ještě kus opravdového katolicismu, musel by se studem rdít do krvava. V sousedním Německu teď mají výchovy „vlastenecké, národní a hrdě germánské“ až nad hlavu a německý katolicismus nejen že ji nevíta, nýbrž se jí brání (viz projevy Faulhabrovy). V téže době český katolický žurnalista plnými ústy volá po tom, čemu se němečtí katolíci vzpírají, a ani nepozoruje, že se to s jeho katolictvím jaksi nesešlá. Plnými plachtami pluje ve fašistických vodách a ještě si při tom prozpěvuje. Viděli jste kdy trudnější obraz duchovní zkázy? Tak to dopadá, když katolický tisk sbírá své redaktoři na fašistické ulici. Z. S.

Hraničáři o „národní“ politice

Hraničáři, čeští lidé usdlí nebo exponovaní v území národnostně smíšeném (pisatel těchto řádků se k nim též počítá), tvoří v našem veřejném životě oddělenou skupinu zvláštních zájmů a snah, a také trochu zvláštního temperamentu, který se projevuje v listech jimi a pro ně vydávaných, v resolucích a debatách na jejich schůzích, večírcích a zábavách. Tato odlišnost je přirozená, je dána jejich zvláštním postavením. Žijí v okolí, které, i když není nepřátelské, je vždy trochu cizí, zdá se být chladně lidem, kteří mu nejsou zvyklí. Jako státní zaměstnanci zakoušejí hraničáři všechny nepříjemnosti reprezentantů státní moci, nepříjemnosti, kterým by neušli sice ani mezi svými v zázemí, ale jež na hranici jsou dvojnásob trpké, neboť chybí tu namnoze jakékoliv pojítka mezi nimi a lidmi, s nimiž ve své funkci přijdou do styku. Nepopulárnost mnohého státního opatření odnesou oni, třeba za ně nijak nemohli, a všechny spory, jež se tu vyskytnou, utváří se příkřeji než tam, kde státní funkcionář se cítí doma a je za domorodého považován. Jako obchodníci a dělníci nebo zaměstnanci v soukromí splynou hraničáři se svými okolím lépe, ale i tady tíhnou k těm, kteří řečí, názory a způsobem života jsou jim bližší. Mezi sebou pak snáze překonávají majetkové a společenské rozdíly a sdružují se ke kolektivní činnosti, poměrně velmi bohaté a čilé. Zatím co v zázemí spolková činnost vykazuje nesporně stagnaci, mezi mladou generací dokonce i úpadek, daří se mezi hraničáři ještě docela dobře oněm hupebním a divadelním, národním a politickým spolkům a společenským podnikům, o sportovních a tělocvičných spolcích a jednotách ani nemluvě.

V ohledu politickém jsou hraničáři považováni za nacionalisty a přívržence nacionalistických stran. Národní demokraté se pokládají za jejich hlavní representanty, také národní socialisté jsou s nimi úzce spjatí, a i strany živnostenská a agrární pro popularitu národní myšlenky občas se staví jejich obháje, aniž se to nějak prakticky projevilo. Ten nacionalismus hraničářů je rovněž samozřejmý, stejně jako pochopitelné a vysvětlitelné je i to, co někdy z různých stran bývá u nich označováno výstrelky nacionalismu anebo šovinismu. Hraničáři se cítí se svou řečí a se svým státem spjatí mnohem úžeji a reagují mnohem citlivěji na každé ohrožení státních a národních zájmů, reagují vzrušeněji a hlasitěji než obyvatelstvo ve vnitrozemí. Proto si také často hraničáři stěžují na nedostatek pochopení u centrálních úřadů, vlády a veřejnosti vůbec. V celku však možno říci, že i oni dobře chápou, že v tomto státě není možná jednostranná a výbojná národní politika, a mají pochopení pro těžký úkol vlády v tomto ohledu. Toto pochopení nehlasají sice do světa, ale nosí je v hlavě i v srdci — takový čteník a učitel ve smíšeném území dobře ví, lépe ví než mnohý „nacionalistický“ politik v Praze, že by stabilita tohoto státu neprosplala, kdyby vypověděl boj na život a na smrt národnostním menšinám.

Je jasno, že ucházejí-li se o hraničáře politické strany, představující vládní kurs a koalici, ucházejí se o ně tím spíše kruhy, které si říkají „národní opořice“. Snahou těchto je ro-

žeštvat náš lid vůbec a hraničáře speciálně tvrzením, že dnešní režim je protinárodní a že škodí našemu československému státu. Mluví se stále o germanofilství; pan Stříbrný operuje stále svým spojenectvím se Slováký proti německo-české vládní koalici. A čím dál jasněji se ukazuje, že se mylí, počítá-li, že hraničáři mu v této věci sednou na lep. Měl býti mezi hraničáři po událostech v Nitře, které vyvolali jejich spojenci, Hlinka a Rázus, aby viděl tu bouři odporu, roztrpčení a hněvu, která se zvedla mezi hraničáři v té době. „To je pro nás dyka do zad!“ slyšel jsem mluvit starého menšinového pracovníka — „nic nám nemůže víc uškodit než takovéhle věci. Vždyť se to dělá jenom Němcům pro radost.“

Tehdy nebyly ještě rozpuštěny německé strany národně-sociální a nacionální, a jejich tisk spontánně oslavoval události v Nitře. Hraničáři znovu se cítili zasaženi na nejcitlivějším místě, znovu jim bylo vmeteno do tváře, že jsou příslušníci české menšiny ve státě, která chce většinu utiskovat. A je pochopitelné, že takovéto polemiky je nejvíce bolí, neboť se těžko proti nim mohou bránit. Jako příslušníci národa československého, který je ve většině, mají pevnou půdu pod nohama, cítí morální oprávnění býti ve smíšeném území a zastupovat tam stát; jako příslušníci menšiny nemají za sebou morální sílu a vědomí práva, nýbrž pouhou moc a s tou samotnou se těžko pracuje. Proto ten hněv, to roztrpčení, ty výčitky. „Vždyť tohle území hájíme pro celý stát, tedy i pro Slováký“ — slyšel jsem z jiných úst — „proč nám tedy házejí klacky pod nohy?“

Pan Stříbrný se opravdu klame, jestliže myslí, že mluvením o politických dědicích a překonaném režimu zakryje nebezpečí, které tomuto státu a opravdovým nacionalistům v něm hrozí od autonomistických záměrů jejich spojenců. Spojil se s Hlinkou a Rázusem ne proto, že jim tak kázal zájem státu a národa, nýbrž, že se chtějí dostat nějakým způsobem k moci. Ale pak musejí počítat s tím, že v rozhodném okamžiku opravdu národně citící lidé prohlédnou. Pan Kahánek může psát: „Přes vaše hlavy podáme si ruce“, ale pozná, že nacionalistů za sebou nemá. Nálada mezi hraničáři po událostech v Nitře a po celém autonomistickém tažení je předpovědi. Hraničáři dobře vytyšili, že nebezpečí jim nehrozí od účasti německých stran ve vládě, nýbrž od toho, kdyby byl náš stát a národ rozdělen a rozdělen měl čelit svým nepřátelům uvnitř a za hranicemi. Pochopili, že dnešní režim je více národní a více slouží i jejich zájmům, jestliže združuje národní jednotu československou než sebehluchnější „národní“ opořice, která jim podkopává půdu pod nohama. Je jen potřeba, aby byli hraničáři vždy dobře informováni o tom, jaké si pan Stříbrný vybírá spojence; ostatní už posoudí sami. Oni přirozeně nemají proti slovenským autonomistům žádného záští, Slováký vůbec mají čeští hraničáři raději než kdokoliv jiný, protože v cizím prostředí dovedou nejlépe zhodnotit jak jsou nám blízcí, jak jsme přes všechny rozdíly přece jen národem jedním — ale považují autonomistickou taktiku za velmi škodlivou. Vidí za hranice, kde Bavoři a Prusové, také rozdílní v řeči, víře, tradici a temperamentu, stojí v rozhodujících chvílích a vážných věcech při sobě, vidí také z bezprostřední blízkostí, jaké nesmírné škody nám autonomistická rozdělovací politika působí za hranicemi. Slyší ihned a zblízka jásoť, který se zdvihne v německém a říšskoněmeckém tisku nad každou separatistickou akci slovenské opořice. Otevřeným nepřátelům tohoto státu jsou zvyklí čelit, ale je jim obtížno a bolestno, když pak jde o ty, které pokládají za své bratry.

Je jisté přesvědčením velké většiny našich hraničářů, že na národní jednotu československou, dávající moc kompaktní a silně většinu, nesmí býti v tomto státě sáhnuo. To by si měli také uvědomit Hlinka a Rázus; v této věci českých nacionalistů, opravdových nacionalistů, pro sebe nezískají. Mohou bojovat jinak o čtější, ale v této věci spojenců nenajdou, byť se namáhali sebe více. Stříbrný si musí uvědomit, že nelze za národní čin vydávat to, co ve skutečnosti je velkou porážkou státní myšlenky. Hraničáři, jako představitelé a předvoj národní myšlenky reagovali a reagují na jeho manévry naprosto jednoznačně. V tisíci obměnách jsem slyšel po nitranských událostech uvedené výroky menšinářů, na schůzích se o nich debatovalo, dokonce i v resolucích se objevovaly, a v tisku byla odezva ještě silnější. Hraničáři po zásluze odsoudili politiku „národní“ opořice. Hraničář z Aše.

Pohroma na Bílé hoře

Při jakési oslavě přihodila se mi zajímavá věc. Když jsem vyšel ze špatně větraného sálu, přistoupil ke mně mladý muž, který na chodbě kouřil, a dotazoval se: „Prosím vás, jest řečník již na konci světové války?“ — Domluvili jsme se a z čilého mladého muže se vyklubal žurnalista, kterého jeho

list vysílal k rôznym více méně oficielným slavnostem. Tento človek byl již tak vycvičen pro své povolání, že věděl, jakmile řečník pronese slova „bělohorská pohroma“, tu že bude za deset minut s jistotou následovati „hydra rakouská“, za další čtvrt hodiny dostane se řečník ke slovům „a tak přišel rok 1848“, a jakmile za půlhodinky zaznělo „náš domácí a zahraniční odboj“ — věděl přesně, že dojde ke slovům „a tak shledáváme se v osvobozené vlasti!“ V tu chvíli vracel se do sálu, neboť tam pan X předával slovo panu Y. Ten nejprve poděkoval panu X za vzpomínku, poněvadž tento na začátku řeči děkoval panu Y a — bělohorská pohroma — začala s malými obměnami znovu.

„Jedním na sjezdy národních stran, oficielní vládní slavnosti, ku kladení základních kamenů, na sjezdy samaritánů, skautů, hasičů, komíníků atd., ale vím neklamně, že pan X, mluvící za vládu, začne bělohorskou pohromou a skončí osvobozenou vlastí. Jenom na Slovensku začíná: trpěli jsme tisíc let pod maďarskou porobou.“

V této chvíli pochopil jsem trpký úděl žurnalisty. Teď rozhlás, zbraň dvojsečná, která „informuje a pobaví“ přináší ty řeči pana X, který děkuje panu Y a pana Y, který děkuje panu X, ze všech koutů republiky, kdežto dříve měli to potěšení slyšeti je jenom účastníci slavnosti v Brně, Bratislavě, Táboře, Ústí i Užhorodě, přenosy ze slavnosti chrlí se z amplionu před i po obědě, dopoledne i večer s pokračováním druhý den, jediný rozdíl jest ten, že některý řečník koktá více, druhý méně, a jinému není rozuměti vůbec. Všimneme-li si, kdo mluví, jsou to většinou příslušníci generace, která měla vliv na veřejný život před válkou, která má nyní rozhodující moc ve státě a která chce mít vliv i na příští život našeho státu. My, „mládež, které není nic svaté“, máme v úctě tradici, jako ji mají v úctě příslušníci jiných národů, víme také, že se tato tradice u nás teprve tvoří, ale ještě lépe jest nám známo, že žádný národ nebyl živ jen z tradice, nýbrž hlavní životní vzpruha každého národa že leží ve víře v budoucnost. A o této budoucnosti bychom také rádi i na těch oslavách od oficielních řečníků něco slyšeli. Minulost nám dala základ, rekněte nám také, jak na tomto základě chcete budovati dále. Jinak vypadají ty všelijaké sjezdy jako sjezd maturantů po 50 letech, kde účastníci se dívají jedním okem na řečníka a druhým na hodinky, aby vzali včas kapky. Proto mají úspěch řeči diktátorů pravých i levých, kteří za řeči neopomenou uvést, co chtějí, třebaž v budoucnosti se skutečnost často neshoduje s předpovědí. Vidíme, že dovedou mládež strhnouti a připoutati i dnes přednášky, kde se s budoucností počítá a o ní se mluví a jistě by tato se zúčastnila i různých oslav a jubileí, když by věděla, že řečníci, kteří se výstavby státu účastní a mají také vliv na jeho budování i pro pokolení příští, něco o této budoucnosti jim povědí. Nechceme viděti neustále jen základy, ale rekněte nám také, jak chcete dokončiti střechu. A k této propagaci budoucnosti se hodí všechny příležitosti, zvláště v nynější době, kdy třesou se o existenci i starší demokracie, nežli jest naše.

Ž.

Curkanovič

Senátor Curkanovič, který byl hospitantem národně-demokratického klubu, oznámil svoje vystoupení z tohoto klubu, protože soudí, že jest v zájmu Podkarpatské Rusi, aby měl těsné spojení s koaličnými stranami, t. j. aby neutekl jako národní demokraté z vlády, ale aby se dále účastnil vládní politiky. Curkanovič nepatřil mezi první garnituru lidí národně-demokratických; proto jest zajímavější, že tento řadový politik projevuje názor, který svojí zdravostí příjemně kontrastuje s fanfárami, s nimiž národní demokracie odchází z vládní většiny. Národní demokracie vůbec nemá štěstí se svojí politikou na Podkarpatské Rusi. To se ukázalo zejména v případě posl. Kurtyaka. Již v době, kdy národní demokracie ho dávala na kandidátku, byly proti němu vážné námítky. Ale ty národní demokracie odmítla lehkým mávnutím: má psaný dokument, že Kurtyak stojí na půdě státu. Národní demokracie se pak dočkala na Kurtyakovi velkého zklamání. Pamatujeme, že z něho měli velkou radost naši hakenkreuzleři. Politika opravdu státní měla potíže s tímto poslancem, kterého dodala a dlouho chválila národní demokracie. Národní demokracie i ve své politice na Podkarpatské Rusi ukazuje svoji vlastnost a schopnost sotva dobrou: sáhnouti vedle. A i když P. Rus je hodně vzdálena, jest ve sféře politiky československé. Když tak člověk jest svědkem této podivné politiky národní demokracie na P. Rusi, která vyplývá z neznalosti místních poměrů, maně se člověk táže: když národní demokracie tak dokonale sáhne vedle ve své politice na Podkarpatské Rusi, jaká jest asi její ruská politika, když Rusko — SSSR — jest hodně dále a slovenské Rusko kdesi v modrých dálavách?

V. G.

politika

Maďarská propaganda a co děláme my

Jak to dělají oni.

Je možno mít různé názory o účinnosti houževnaté maďarské propagandy pro revisi mírové smlouvy trianonské, nelze však ji podceňovati. Je sice pravda, že ani anglický parlament, ani žádná jiná cizí korporace nemůže naříditi nám, anebo jinému státu, abychom odstoupili proti své vůli nějaké území. Přece však se neustálým opakováním maďarských žalob na mezinárodním fóru vytváří stav světového veřejného mínění, který nám může býti za jistých okolností velmi na škodu. Pro naše poměry je už přímo typické, že veškerá obrana proti maďarské ofenzivě je ponechávána výhradně úředním činitelům, především ministerstvu zahraničních věcí a vyslanectvím. Žádnému z těch mnoha kritiků úřední akce nenapadlo ani, aby konstatoval, že hlavní nápor se strany maďarské není veden otevřeně maďarskými úřady a vládou, nýbrž organizacemi neoficielními nebo polooficielními, jimž je k dispozici velké množství osob soukromých. Především angažovala se pro revisi propagandu celá maďarská aristokracie, neboť ta si nejvíce slibuje pro sebe od eventuelní revise. Také velké maďarské deníky, resp. jejich majitelé, jako Otto Legrády, účastní se revisi akce velmi horlivě; na př. velká propagační publikace „Evropa na rozcestí“ vyšla nákladem „Pesti Hirlapu“ a Legrády rozesílá ji s osobním dopisem všem významnějším anglickým politikům a publicistům. Dalším pozoruhodným rysem maďarské propagandy je horlivá (těžko posouditi, zdali nezištná), účast jednotlivých politiků a žurnalistů, ať už patří k vládní straně nebo k opozici. Do nedávné kampaně v Anglii zasáhl na příklad nejen hrabě Bethlen, ale i dr. Tibor Eckhardt a Rassay. Pro nás zvláštní pozornosti zasluhuje koncentrování všech útoků hlavně proti Československu; Slovensko považují maďarští revisionisté za přední a patrně nejsnadněji dosažitelný cíl, ať už proto, že nás v každém směru podceňují, anebo, že nechápou smysl slovenské autonomistické opozice a očekávají bláhově od ní podporu.

Není třeba pozastavovati se mnoho nad tím, že revisi propaganda rozvinula tak horlivou činnost v Anglii. Maďari vystihli, že jim k úspěchu nepostačí, aby získali podporu Německa a Italie a proto s takovým elánem zpracovávají Anglii. Používají opravdu všech možných prostředků: osobní styky a rodinné vztahy maďarské šlechty k anglickým aristokratickým a finančním kruhům byly do propagandy zapraženy hned v dobách mírové konference. Každý rok bývají do Maďarska zvány sta a tisíce Angličanů, o nichž se Maďari domnívají, že mají nějaký vliv. Při tom dovedou Maďari velmi obratně využít anglického snobismu a konservatismu. Vystihli brzo, jak lichotí anglickým politikům anebo žurnalistům, pocházejícím ze středních vrstev, jsou-li pozváni autentickým maďarským hrabětem anebo knížetem na jeho zámek a na hony. Stejným způsobem pracují Maďari ve všech kruzích, které si chtějí získat. Když jde o to na př., aby byl pro revisi myšlenku získán nějaký vlivný žurnalista, jehož není možno prostě podplatit — v Anglii je vůbec vzácný typ úplatného novináře — tedy se od něho koupí ze přiměřeně vysokou cenu libreto filmu, nebo copyright knihy, článku. Stejným způsobem se postupuje v hudebních kruzích; je známo, jak asi před rokem byla v Budapešti dávana nová, dosti bezvýznamná anglická opera, ke kteréžto příležitosti bylo pozváno několik vynikajících osobností z Anglie.

Rozumí se, že tuto činnost ve všech jejích podrobnostech nelze dirigovati z Budapešti. Je bezpodmínečně nutno, aby hybní a inteligentní agenti seděli přímo v Londýně, Paříži a jiných městech. Živé slovo a přímý styk mají daleko větší a pronikavější vliv, než sebe lépe vypravené propagační knihy a časopisy. U nás se značně přeceňuje význam a působnost t. zv. informativních spisů, vydávaných v různých cizích jazycích. Zapomíná se, že zvláště v Anglii a v Americe vychází ročně taková záplava politické literatury všeho druhu, že kruhy intelektuální už dávno si odvykli brát vážně všechno, co je vytištěno — tím hůře, je-li to vytištěno v cizině — a že tudíž publikace, které my anebo Maďaři nebo kdokoli jiný v těchto zemích rozšiřujeme, v 95 případech ze sta se házejí přímo do koše. Tyto okolnosti si Maďaři dobře uvědomili a proto otevřeli před několika roky v Londýně kancelář revisní ligy; proto si maďarské listy vydržují v Londýně celou řadu schopných vlastních korespondentů, proto tam má i maďarská telegrafní kancelář svou filiálku, proto žije v Londýně značný počet maďarských hudebníků a jiných umělců. Všichni bez rozdílu jsou k dispozici maďarské propagandě, každý z nich je jakousi buňkou, krystalizačním bodem ve svém zvláštním prostředí a okolí. Zástupce revisní ligy je hlavním velitelem, jeho kancelář je generální štáb. Odtud se agituje mezi členy parlamentu i sněmovny lordů. Organisuji se zájezdy politiků a novinářů do Maďarska, kde se jim věnuje všemožná péče, takže většina účastníků, zvláště jde-li o lidi neobeznalé s evropskými poměry a neznalé jakéhokoli jiného jazyka než angličtiny, se vrací nadšena Maďarskem a přesvědčena, že trianonská smlouva se musí nejen zrevidovat, nýbrž vůbec zrušit.

Tato činnost, takřka od muže k muži, vyžaduje nejen četného personálu, ale i značného nákladu finančního. Zástupce revisní ligy a jeho pomocníci musí dobře společensky vystupovat, musí být stále mezi lidmi, ve společnosti, musí býti s to, zvátí různé své „oběti“ a tak stále rozšiřovat kruh své působnosti. Podle velmi mírného odhadu vydali Maďaři v roce 1933 v Anglii na propagandu revise £ 40.000, t. j. asi 5 milionů Kč!!

Výsledky této činnosti projevují se pak články a dopisy v novinách, resolucemi v parlamentě a přednáškami v různých společnostech a klubech. Nemají snad bezprostředně velkého praktického významu, napomáhají však tvořit proud veřejného mínění, a proto je nutno, abychom se vhodným způsobem bránili a nespolehali jen na to, že na naší straně je pravda.

Otázka naší obrany

je především otázkou metody. Musíme použít stejných metod jako Maďaři, t. j. přímého osobního styku, aniž bychom ovšem zacházeli až do absurdnosti a přehánění, tak charakteristických pro Maďary. Aby naše obrana měla úspěch, k tomu je třeba jednak, aby naše posice v cizině byly lépe vybudovány než dosud, jednak, aby celá naše veřejnost pochopila svou odpovědnost a aby všechny kruhy, jímž to jejich společenské postavení a finanční poměry dovolují, spolupracovali alespoň tak, jako tomu je v Maďarsku. Myslím, že by nebylo na škodu, kdyby byl utvořen v Praze jakýsi obranný antirevisní komitét, který by soustřeďoval všechny osobnosti a kruhy interesované na této obranné akci. Tento komitét musel by ovšem být v úzkém styku s příslušnými úředními kruhy, aby nenastalo zbytečné duplikování práce. Hlavním jeho úkolem bylo by pečovat o to, aby cizí žurnalisté, publicisté a jiné osoby veřejně činné, které se buď trvale, nebo přechodně zdržují v republice, byly správně informovány o našich věcech, aby se dostaly do styku s vhodnými osobnostmi československými. Obtíže jsou tu jistě veliké; bylo by zbytečno skrývat si, že nám Čechům i Slovákům

mnoho překáží nedostatek tradice v pěstování společenských styků; ale ještě větší obtíž je pohodlnost a nedostatek porozumění. Jak často musel již autor těchto řádků slyšet: „Ale dejte mi pokoj, nemám času ani chuti otravovat se s nějakým Francouzem nebo Angličanem“.

Tolik, pokud jde o činnost doma. Za hranicemi je situace o tolik obtížnější, že nemáme, alespoň ne v evropských státech, žádné kapitálově silné a společensky vyspělé emigrace. Ba, nemáme ani v zahraničí dostatek československých žurnalistů-korespondentů. Ostatně, kolik žurnalistů evropského formátu máme doma v redakcích a kolik opravdu dobrých korespondentů, dobře placených si udržují naše velké deníky (ba i československá tisková kancelář) v Londýně, Berlíně, Paříži, Římě? Namítne se mi snad, že vlivem roztržitosti politických stran, z nichž si každá musí vydržovat nákladný tiskový orgán, naše žurnalistika je zubožena, zproletarisována. To je sice částečně pravda, ale máme přece několik bohatých listů, které by, už z vlastenecké povinnosti, měly v tomto směru činit více, než činí dosud.

Naše dočasná emigrace studentská i umělecká zná dosud nejvýše tak cestu do Paříže. Málokdy zabloudí československý student na krátký čas do Londýna a do Oxfordu a Cambridge snad jednou za padesát let. Zato maďarské studenty nalezneme pomalu na všech důležitějších univerzitách, hned v celých skupinách a klubech. Tu se pak hladce navazují přátelství a tvoří svazky mnohdy velmi trvalé a velmi užitečné pro maďarské cíle. Nadějná a ctižádostiví mladí lidé dostávají pozvání do Budapešti, někdy dokonce se jim umožní, aby přednášeli buď na universitě nebo v nějaké učené společnosti, a tak se získávají pro novinářskou i vědeckou činnost publicistickou v zájmu revisní propagandy. Rozumí se také, že každý maďarský student využívá všech příležitostí, aby ve svém okruhu upozornil na křivdy spáchané na jeho vlasti. Totéž platí o maďarských hudebnících a malířích.

Jakými prostředky naproti tomuto obsáhlému, nákladně vybudovanému aparátu disponuje naše obrana lze si snadno vypočítat na prstech. Nemáme, alespoň v Anglii, ani žurnalistů, ani studentů, ani emigrace, ani umělců, našich politiků a jiných osobností, které jsou s to nejen v angličtině promluvit srozumitelnou přednášku o našem stanovisku, naší politice a cílech, ale dovedou i v angličtině diskutovati, odpovídat na otázky a přizpůsobit se prostředí, je velmi pořádku, a pokud jsou, jsou tak přetíženi prací, že jim na cesty do ciziny nezbyvá čas. Celá tíha obranné činnosti v cizině spočívá tudíž na několika málo jednotlivcích a zde by byla nutná náprava.

Ale přes veškerou ohromnou číselnou a finanční převahu maďarského propagačního aparátu nemůžeme si stěžovati na dosavadní výsledky své akce obranné. To, co našim lidem, exponovaným v cizině, scházelo na počtu spolupracovníků a na fondech peněžních, nahradili, pokud to šlo, hybností, obětavostí a usilovnou prací. Na jednu přednášku maďarskou následovaly dvě československé, na jeden článek pro maďarský několik článků nebo dopisů a zpráv československých, (ač někdy bývá dokonce i mlčení nejlepší odpovědí). Kromě toho může nám být do jisté míry útěchou, že anglické obecnostvo má jen velmi mlhavé pojmy o poměrech ve Střední Evropě. Stalo se na př. po návratu jedné z výprav organizovaných „Pesti Hirlapem“ do Budapešti, že jedna z účastnic v rozhovoru se zmínila o tom, jak byla nadšena Prahou; nebo po přednášce hraběte Bethlena v Asociaci pro blízký východ, pán s velmi distingovaným vzezřením prohlásil k své družce: „Well, já jsem z toho nerozuměl ani slovo“. Rozeznávat mezi Czechoslovakia a Jugoslavia nebo mezi Latvia a Lithuania je stále ještě pro určité publikum tvrdým oříškem. To jsou potíže, s nimiž musí zápasit i široce založená pro-

pagace maďarská, ale je jasno, že v takovém prostředí se utváří obtížněji i naše protiakce.

Konec konců není ani žádoucí a nebylo by důstojno civilisovaného národa, abychom se na světovém fóru tahali snad o přízeň světové veřejnosti. Naše protiakce musí být především založena na dokonalé znalosti místních poměrů a naše metody se musí vždy přizpůsobovat okolnostem. -y-

národní hospodář

J. Kolářik:

Bojovník o stabilisaci

(Portret nového guvernéra Národní banky.)

Československá měna musí zůstat stálá a pevná“ — to byl tenor projevů prvního guvernéra Národní banky Československé, dra Viléma Pospíšila. Z prvního projevu druhého guvernéra československého cedulového ústavu, dra Karla Engliše, vyznělo totéž: „Československá měna musí zůstat stálá a pevná“.

Lze se divit tomu, že je z toho jakýsi zmatek? Lze se divit tomu, že je mnoho lidí, kteří se na tento zjev dívají s nedůvěrou a nepochopením?

Englišův případ v československém životě politickém a hospodářském není zajímavý jen proto, že Engliš už několikrát měl pronikavý a i rozhodný vliv na směr hospodářské politiky státu, ale je zajímavý i psychologický po té stránce, jakými cestami se ubírá v tomto případě hospodářská idea, než se stane politickou praksí, jak se jí na těchto cestách rozumí a do jakých zdánlivých nepochopitelných zmatků a spleť se při tom dostane.

M u ž m n o h a j m e n .

Nechceme zde vypočítávat všechna epitheta, jichž se Englišovi za jeho politické, publicistické a vědecké dráhy dostalo. Vyberáme jen některá z nich: Engliš bolševik, Engliš deflacionista, Engliš inflacionista, Engliš teoretik bez smyslu pro praktický život.

Engliš bolševik: to bylo, když v prosinci r. 1925 se objevil na křesle ministra financí ve Švehlově vládě národní koalice. Nebyl vítán v průmyslu, nebyl vítán v hospodářství, nebyl vítán na bursách. Proč? Když byl ministrem financí po prvé, chtěl zavést daň z vývozních zisků. Chtěl ponechat vývozcům jen to, co o 20 procent převyšovalo domácí ceny, poněvadž to tehdy byly výdělky nesmírně snadné, získané na poklesu koruny a tedy bez zásluhy a bez riska. Vzbudil tím nesmírnou bouři mezi průmyslem, a tato historie z let 1920/21 mu nebyla ještě zapomenuta, když v roce 1925 se znovu ujímal ministerstva financí. Jako „bolševik“ byl přijat s nesmírnou nedůvěrou. Ten bolševik pak v roce 1927 přinesl reformu přímých daní, stabilizační bilance a novou úpravu finančního hospodářství samosprávných svazků, což všechno se dnes nasměruje pokládá za neodůvodněný dar podnikatelům a výrobě vůbec. A ten bolševik pak při jedné příležitosti napsal 17. května 1931:

„Kapitalistická výroba trpí už sama o sobě bolševickým dumpin- gem, který je umožněn pouze drancováním lidských, fyziologických a kulturních hodnot, ale pracovat bolševismu přímo do rukou je šilenství.“

To ovšem bylo už zase v době, kdy nikdo Engliše nepokládal za bolševika. To už byla historie s daní z vývozních zisků dokonale zapomenuta. Tehdy bylo běžné říkat, že Engliš je deflacionista.

Tímto deflacionistou byl Engliš nazýván asi v letech 1931 až 1933. Nyní, v roce 1934 už to zase není obvyklé, poněvadž nyní už ožil zase starší název, Engliš inflacionista, který byl velmi oblíben v roce 1922 a 1923. Kdyby tehdy, v době domácí deflační politiky byl někdo o Englišovi řekl, že je deflacionista, bylo by se mu dostalo výsměchu se všech stran; ale časy se mění a co bylo směšné v roce 1922 bylo najednou zas docela správné v roce 1932. Ale dnes už tedy to zase není pravda. Dnes už je Engliš zas inflacionista.

A konečně je to teoretik bez smyslu pro praktický život. Při tom nijak nevdává, že tento teoretik byl dosud „nejdelším“ ministrem financí, sečteme-li všechny jeho doby, ztrávené v Clam-Gallasově paláci, a že při svém nedostatku smyslu pro praktický život měl tak často a tak pronikavý vliv na praktickou hospodářskou politiku.

Tak jak to všechno dát dohromady? Mění se Engliš nebo se mění doba? Všechno ovšem se na světě mění; ale nejvíc se mění to, jak se Englišovi v rozličných dobách rozumí nebo nerozumí. Tam je nejdůležitější pramen jeho mnoha jmen.

Z á k l a d n í t h e s e E n g l i š o v a ,

kteří vysvětluje velmi mnoho z jeho kampaně roku 1922 i z jeho kampaně poslední, jsou asi tato slova, která napsal v červenci 1924:

„Nikdo už nemyslí na hmotný obsah peněz, když kupuje a prodává, nýbrž na to, co za peníze koupí, na jejich kupní sílu, na to, kolik produkce, spotřeby, krátce kolik životní míry jednotka peněžní představuje.“

To bylo v roce 1924, v době doznívající deflační krise a doznívajícího boje proti deflaci a jejím důsledkům.

A v roce 1934 na valné hromadě Národní banky:

„Ani jediný občan nepře počítává cenu masa nebo oděvu, který kupuje, na zlato a když uzavírá smlouvu, není si vědom, kolik zlata cena představuje.“

Vidíme zřetelně, že v této thesi není za deset let pražádné změny. Smysl všech Englišových kampaní, týkajících se měny, byl vždy jen jeden: je třeba, aby měnová jednotka měla stálou hodnotu, aby se neměnila její kupní síla a aby v ní byl stále stejný kousek životní míry. Jen tak může hospodářský život se vyvíjet bez poruch. Nestálost měny vždy někomu škodí a tak nepřímo celému hospodářství.

To byl také smysl Englišovy řeči, s níž odevzdával v roce 1926 na valné hromadě Národní banky československou korunu do správy prvnímu guvernérovi:

Odevzdávám ji do správy autonomní cedulové banky s vroucím přáním, aby ji spravovala jako svěřené děcko, s péčí a láskou tak, aby nebyla starostí žádného občana, aby každý bezpečně věděl, kdo korunu naši přijímá, že hodnotu, kterou má, bude mítí dnes, zítra a za desetiletí. Jen tak splní měna svůj organizační úkol.“

Poslední věta je důležitá: nejde o měnu samotnou, jde o to, aby plnila svůj organizační úkol, to jest, aby v sobě stále držela onen stejný kousek životní míry, stejnou kupní sílu. Když tomu tak není, vzniká krise, a to vždy, ať už proto, že ten kousek životní míry se zvětšil nebo že se zmenšil.

A kdykoli se ukazovalo nebo nastalo nebezpečí, že ten kousek životní míry, vyjádřený československou korunou, se změní, objevil se Engliš na kolbišti a bojoval proti změně ať směrem nahoru nebo dolů. Je už zapomenuto, že Engliš také jednou už opravdu bojoval proti tomu, aby se hodnota čs. koruny zmenšovala. To bylo za jeho prvního ministerství v druhé Tusarově vládě, kdy čs. valuta se povážlivě klonila směrem sestupným, kdy Engliš vymáhal množství nepopulárních věcí na její záchranu — měnovou rezervu z cukerních

zisků vývozních, zastavení státních příplatků na mouku a a později i tu daň z vývozních zisků. To byl boj proti inflaci — už je to tak dávnou, že už to nikdo neví.

V živější paměti je ovšem boj druhý, boj proti deflaci. Z té doby pochází označení Engliš jako inflacionisty. Bojoval proti zvyšování kursu koruny za hranicemi — v očích těch, kteří měli radost z toho vzestupu, to byl ovšem skoro zločin. „Tak se podívejte, koruna stoupá, a ten Engliš píše proti tomu. To on teda chce, aby koruna klesala!“ Tak se mluvílo mezi lidem neodborným. Ale podívejme se, co psal lid odborný, universitní profesor dr. H o r á č e k (v „Národních listech“ 14. dubna 1923):

„Stabilisace je při každé papírové měně možná jen nahoru. Teoreticky vzato, bylo by snad možno pomyslet na to, aby koruna na příklad nemohla stoupnouti nad 16 švýcarských franků a stanovit, že bankovní úřad bude kupovat švýcarské franky za 6½ našich korun. A hranice koruny nahoru byla by fixována, neboť kurs 16 naproti předválečné relaci 105 rovná se právě jedné šestině a půl a každá tendence naší papírové koruny překročití pak kurs 16 byla by znemožněna tímto opatřením, arciž, kdyby se dala prakticky udržeti. Ale naproti tomu není vůbec možno při papírové měně stanovití hranici dolů, aby koruna nemohla klesati, poněvadž právě žádné vnitřní hodnoty nemá. Kdyby však hranice stabilisace stanovena byla jen směrem nahoru, pak by sice koruna nemohla stoupati, ale mohla by bezpečně klesati. A to jest ono tajné přání mnohých, kdo dnes po stabilisaci měny volají.“

„Ovšem, mnozí dnešní odpůrci politiky deflační zatajují své pravé úmysly, jimiž jest vlastně zase návrat k inflaci, poněvadž zhoubné příklady našich sousedů přece jen příliš křičí. Oni zahalují svá přání v populární heslo stabilisace.“

Tak to napsal profesor dr. Horáček a národ to tedy měl autoritativně potvrzeno, že vlastně ten Engliš chce zas inflaci. Engliš ovšem dokazoval, že stabilisace je možna nejen směrem nahoru, ale i směrem dolů. Bránil se také proti tvrzení, že nechce připoutat měnu ke zlatu; naopak, uznával, že zlato je nejvhodnějším stabilisačním prostředkem, ale není na to spěch, protože ještě mohou nastat mnohá překvapení v neurovnaných hospodářských poměrech. Jistě však není třeba zdvíhat kurs koruny, aby se pak mohla zavést zlatá měna; bude-li se zdvíhat, bude z toho hrozná krize, která je nakonec největším nebezpečím pro stát i pro měnu samotnou, zejména když jde o stát vývozní.

Byly to však všechno „promluvy k hluchým“. Deflace se dělala tak dlouho, až se zjistilo, že ta proroctví brněnského profesora přece jen měla něco do sebe a až bylo potřeba likvidovat následky rozličnými zákony o „zmírnění ztrát, povstálých z poválečných poměrů“ a podobně.

A pak v dubnu 1925 byl upevněn zákonem stav zatím nastalý, vyvodily se důsledky z toho, že Bankovní úřad ministerstva financí od r. 1923 uměl a mohl udržovat za vedení Augustina Nováka kurs československé koruny ve skvělé přímo stálosti. Proto bylo zákonem uloženo budoucí Národní bance, která se připravovala pro rok 1926, aby pečovala o udržení poměru koruny československé k hodnotným zlatým měnám cizím na úrovni posledních dvou let.

Čímž bylo prakticky dokázáno to, o čem ještě v dubnu 1923 pochyboval prof. Horáček: bylo dokázáno, že lze stabilisovat měnu i bez kovového podkladu nejen směrem nahoru, ale i směrem dolů.

Pak bylo na několik let v oboru měnovém klidno, až na to ovšem, že v roce 1929 usnesením stálého výboru Národního shromáždění byla zavedena v Československu měna zlaté devisy a obsah jedné čs. koruny byl stanoven na 44.58 miligramů ryziho zlata. Stalo se to v době, kdy ministrem financí byl dr. Vlasák. Engliš tím nadšen nebyl, ne proto, že by byl nechtěl, aby československá měna byla připoutána ke zlatu ve vhodný čas, ale proto, že ještě se mu nezdál vhodný čas, poněvadž pokládal poměry za příliš málo ustálené, aby nebylo nutno počítat s kolísáním hodnoty zlata — ve smyslu

jeho snah stabilisačních vždy nevídaným. Ale v podstatě proto, aby Československo mohlo mít účast na nově zakládané bance mezinárodních platů v Basileji, byla dřívější měna, ustálená jen v poměru k hodnotným valutám, ustálena přímo ke zlatu a zároveň vydány předpisy o budoucím měnovém krytí, postupně se zvyšujícím.

Ale velmi brzy potom už přišla krize, jevíci se mimo jiné v prudkém poklesu cen. Engliš — zatím už opět ministr financí, naznačoval už ve svém výkladu k rozpočtu na rok 1931, že pokládá tuto krizi v podstatě za problém cenový. Podrobněji pak vyložil ve svých člancích, že z obecného a celkem rovnoměrného poklesu velkoobchodních cen vyvozuje, že tu stoupá hodnota zlata a tedy také všech měn, vázaných ke zlatu. Naznačoval už tehdy (v listopadu 1930), že budeme brzy stát před obdobou toho, čím jsme prošli v roce 1922 a 1923, když byla zvýšena hodnota čs. koruny záměrným zvýšením jejího kursu v cizině. Tehdy ovšem to byla deflace domácí — nyní šlo o deflaci světovou. Při tom hned od počátku Engliš upozorňoval, že pokles cen může být zčásti také následkem obecného zvýšení výrobnosti; náhlost a téměř obecnost poklesu cen však podle něho mluvila spíš proto, že jde o pokles deflační nebo převážně deflační. A napsal přímo:

„Jestliže je však hlavní podstata zhroucení cen deflačního původu, bude nutně následovat snížení cen, přiměřené snížení celé soustavy hospodářských čísel, zejména i důchodů, ať si toho přejeme nebo se tomu vzpíráme. Na to musíme býti připraveni. Pokud se to nestane, nebude konec krise.“

Tento Englišův rozbor tehdejší situace, vydaný s poznámkou, že to není snad reprodukce oficiálních názorů vlády, ani slovem přímo se nezmiňoval o tom, že by snad bylo možno tu část krize, která vznikla podle Engliš v zstoupem hodnoty zlata, řešit také druhou cestou, totiž zmenšením obsahu zlata v měnové jednotce. Ale nepřímou to i tehdy z toho plynulo: Engliš stále mluvil o zvýšení hodnoty peněz a nutnosti přizpůsobení hospodářských čísel (domácích cen, důchodů, úroků atd.); to ovšem předpokládalo, že se chce trvat beze změny na hodnotě peněz.

Jasněji už pak psal Engliš, když v roce 1931 Anglie opustila zlatou základnu měny; ovšem jen potud jasněji, že ubezpečoval, že naše situace je obdobná. Poněvadž však vláda tehdy prohlašovala, že trvá na stálosti měny (stálosti ke zlatu), dovozoval pak Engliš — ne už ministr — k novému roku 1932, že tedy bude nutno přizpůsobit celé hospodářství zhodnocené měně. Musí se tedy dělat deflace, železná nutnost si to vynutí. To vyneslo Englišovi označení „deflacionista“.

Proto píše v březnu 1932 ve známé „Úvaze pouze metodické“:

„Po mém článku v novoročním čísle Lid. Novin našli se lidé, kteří pravili: Engliš bojoval proti deflaci v roce 1922 a teď je pro deflaci. Nezměnil jsem svého názoru o tom, že každá deflace má zhoubné účinky. Nejsem pro deflaci, nýbrž mám za to, že dnešní „zhoubné účinky“ jsou následkem světové deflace. Jenže v r. 1922 bylo v naší moci, abychom ji dělali nebo nedělali, (proto jsem radil, abychom ji nedělali), kdežto dnes to v naší moci není. Je zde. My máme jen na vybranou dvě možné cesty, jak její z h o u b n é ú č i n k y skončití, zmenšiti či odčiniti.“

„Je možno krizi odstranit buď tak, že se všestranně přizpůsobíme (snížíme hospodářská čísla včetně úroků), anebo tím, že se zase sníží peněžní jednotka. Tím se zase vrátí hospodářská čísla, která klesla, do původní výše a dluhy se dostanou do starého poměru k cenám a výnosům. Ten, kdo volí cestu první, nechce snad deflace, nýbrž praví, že se z deflačních následků nedostaneme, ledaže se zhodnocení peněžní jednotky přizpůsobíme, chceme-li arci zachovati dosaženou hodnotu peněžní jednotky. Ten, kdo volí cestu první, vychází tedy z předpokladu, že nechceme snížit dosaženou hodnotu měny. Kdo však vychází z téhož předpokladu, ale rozčlňuje se nad tím, že se musíme ve všem přizpůsobit, tomu není rady.“

„Naše oficiální politika (také projevy socialistů) vycházela z nezmenitelné měny. Vycházel jsem proto přirozeně při svých vývodech také z toho stanoviska.“

To bylo tedy — aspoň jak se to jeví dnes — už velmi jasně řečeno. Ale celkem nikdo to tak nevzal a Englišovi zůstalo, že chce deflací a že je deflacionista až do listopadu roku 1933, kdy na základě výroku, že „rozpočet na rok 1934 už musí být poslední deflační rozpočet,“ začal dovozovat, co se tedy musí stát. Že ta část vyrovnání mezi měnou a hospodářstvím, která se nedodělala na straně hospodářství, se musí dodělat na straně měny; při nejmenším pro vývoz, poněvadž tam je největší závada. Proto doporučoval zavést valutní příplatky.

Další historie je známá; méně známo je, že když pak pro námitky z ciziny, která se ohrazovala proti dovozním příplatkům, padl plán valutových příplatků a bylo rozhodnuto pro okamžitou devaluaci (tu Englišův plán odkládal do dohledné budoucnosti), že se na krátko zas fronta obrátila. Proti některým názorům, že by se tedy měla udělat devaluace taková, aby to zlepšení stálo za to, Engliš houževnatě trval na tom, že devaluace nesmí být vyšší než jedna šestina. Dovožoval to z toho, že pokles světových cen je asi 33%, dosavadním deflačním úsilím jsme z toho vyřídili také na domácím trhu asi polovinu, tedy 16 procent a nějaký zlomek a že proto se snížení obsahu zlata nemůže dělat větší, než zbývajících 16 procent a onen zlomek procenta. Jen to je třeba k vyrovnání a na tom se musí stabilisovat. Jinak by musil nastat zase vzestupný pohyb a ten by byl povahy inflační.

Tak se opětovně přihlásilo Englišovo úsilí stabilisační, ale tato nejnovější fáze mu vynesla na některých stranách zase ono podezírání, že je inflacionista. Vždyť chtěl snížit hodnotu měny — a to je v očích neodborné i některé odborné veřejnosti totéž, jako inflace. Ale potom jako nový guvernér se rozhodně prohlásil pro stálost měny. Ovšem stálost vzhledem k tomu, co se za ni koupí, kdežto podle jiných to byla stálost ke zlatu.

Vždy pro stabilisaci.

Proč bylo tolik fází rozdílného chápání toho, co Engliš hlásal? Z hořejšího náčrtu je snad dost zřetelně vidět, že Engliš chtěl vlastně pořád totéž, v roce 1922 stejně jako v roce 1932 a 1934: s t a b i l i s a c i. Aby ta koruna měla pořád stejnou kupní sílu. Proč jednou se to chápal jako snaha po inflaci a jindy jako snaha po deflaci?

Odpověď na tuto otázku, kterou si kladlo tolik lidí, tápajících marně po tom, aby se v těch domnělých změnách Englišových vyznali, není snadná. Příčiny této krise v chápání Englišových snah jsou jednak na straně Englišově, jednak na straně publika, které jeho vývody čte nebo o nich slyší mluvit nebo o nich čte z druhé ruky, z polemik s nimi. Ale příčiny jsou někdy také v celkové situaci. Vidíme tedy, že tato krise Englišovská je vlastně ještě složitější než krise hospodářská. Pokusíme se ji trochu objasnit.

Tedy příčiny, dané situací: v roce 1922 byla pro Engliše situace zcela jiná než v letech 1931 a 1932. Tehdy, v roce 1922, když šlo o boj proti vzestupu kursu koruny, mohl klidně dokazovat, jaké škody z toho vzniknou v celém domácím hospodářství, a radit, aby se to nedělalo. Mohl při tom předpokládat, že si to každý vyloží tak, jak to opravdu bylo, že totiž nechce, aby koruna stoupala, nýbrž aby byla beze změn.

Ale v roce 1931? Zde Engliš, člověk na výsost odpovědný, si musil říci: „Když já budu psát, aby se snížila peněžní jednotka, nevyvolám tím poplach, jehož konců nikdo nedohlédne?“ Je opravdu snadnější, bojovat proti deflaci, působené vzestupem kursu měny, než proti deflaci, způsobené jen vzestupem hodnoty jejího obsahu, těch 44.58 miligramů zlata. Když viděl, že pokles cen je asi 30 procent, měl hlásat, že hodnota koruny se musí snížit o úměrnou část? Tehdy, v té

atmosféře paniky, živě nejprve překotným vzrůstem Hitlerových voličů v Německu, pak pádem rakouské Kreditky, potom zhroutením německých bank, opuštěním zlatého standardu v Anglii atd. atd.?

Engliš měl tehdy těžký handicap ve svém vědomí odpovědnosti. Vadilo mu všechno to, co jsme četli a slyšeli od jeho protivníků v nedávné diskusi: nebezpečí vzestupu cen, nebezpečí poplachu vkladatelů, nebezpečí retorsí ciziny. Všechna tato nebezpečí pro odpovědného člověka nebyla lhostejná. Zvláště ovšem, když vláda z pochopitelných důvodů prohlašovala, že trvá na pevné měně. Stejně se vládě mnoho nevěřilo a nyní Engliš měl do této atmosféry vpadnout a hlásat, že měna musí dolů? V teorii viděl věc jasně; ale pokud jde o praxi, zejména v národě, vychovaném ve víře v nedotknutelnost měny, musil mít pocit, že „grau ist jede Theorie“.

Na druhé straně ovšem zase nechtěl mlčet; dospěl jednou k určitému rozpoznání situace a chtěl proto vyvodit důsledky toho. Viděl jasně dvě možné cesty. Jedna kratší, ale s nebezpečím neodhadnutelným; druhá delší, bolestnější, ale podle teorie také možná. Vláda si zřejmě vybírala tuto druhou, poněvadž říkala, že se musí trvat na stálosti měny. Engliš nemohl a nechtěl vpadnout vládě do zad; říkal tedy jen, co se musí dělat, aby se mohla zachovat stálost měny. Musí se dolů se všemi hospodářskými čísly; čím dříve se to udělá a čím rázněji, tím lépe, neboť pak bude rozřešena ta část krise, která vznikla zhodnocením peněz. Pak se může jít na ostatní části, na odčinění vlivu racionalisace zkrácením pracovní doby a tak dále.

Proto Engliš vzbudil dojem, že je pro deflací; byl pro ni z nouze, poněvadž otevřeně hlásal druhou možnost — snížení měny — nemohl, dokud veřejné mínění nebylo aspoň trochu připraveno a dokud vláda nechtěla o tom ani slyšet. Ovšem — přes tuto síka — neodepřel si naznačovat tuto druhou možnost postupně stále zřetelněji.

Praxe ukazovala, že vláda dělá deflační politiku nesoustavně a ne dost průbojně; šla ovšem na platy, ale daleko méně rozhodně na ceny a úroky a při tom ještě zvyšovala daně nebo zaváděla nové. To nebyla důsledná deflační linie, odpor proti tomu se hromadí a roste. Zatím venku ve světě přibývalo států, které hnuly s měnou. Zejména ovšem Amerika, i když to bylo něco docela jiného, než měl na mysli Engliš.

Konec deflace.

Po celý rok 1933 se vláda snaží provádět deflační program, jak to jde. Engliš při tom leckdy pomáhá a radí. Ke konci roku však přichází důležitá věc. Ministerský předseda Malypetr, který už několikrát ve svých projevech se zmínil o vysokých cenách uhlí, začal se vehementně zabývat akcí k jejich snížení. Jedná se dlouho, velmi dlouho, studují se všechny možné kalkulace a Malypetr, sedlák z Lounska — nezapomeňte, že o sedlácích z Lounska se říkalo v době humanismu, že jdou za pluhem a čtou si při tom římské a řecké klasiky — chce to všechno do detailu zvládnout a chce tomu přijít na kloub. Při tomto únavném a dlouhém vyjednávání si uvědomil celou hrůzu, která na něho čeká, kdyby chtěl deflační program provést opravdu do důsledků. Na tom uhlí shledává, kolik je tu všelijakých souvislostí cenových, výnosových, sociálních i politických a nakonec je z toho všeho velmi malý úspěch, snížení těch druhů uhlí pro otop, kterých se velmi málo užívá. Malypetr je velmi nespokojen a neváhá to dát najevo i veřejně. Tohle takhle dál nepůjde; musí se jít na to nějak jinak, takhle je ta deflace beznadějná.

Objevuje se heslo o posledním deflačním rozpočtu. Ministr financí dr. Trapl tím nadšen není, poněvadž on vidí velmi dobře do státní mašinerie a ví, že přes ten heroický zápas tří let o rovnováhu a úspěšnost není ještě zdaleka všechno vyří-

zeno, co by s těchto dvou hledisek vyřízeno být mělo. Je si vědom, že se něco musí udělat na podporu hospodářství a zvláště vývozu, ale říkat při tom, že už je poslední deflační rozpočet je nebezpečné, poněvadž se z toho bude vyvozovat, že už se nemusí šetřit. A to ještě dlouho nebude možné.

Engliš však přijímá heslo o posledním deflačním rozpočtu jako doklad, že situace dozrála. Hned píše o tom, co bude třeba dělat, a už velmi otevřeně mluví o přizpůsobení měny. Je si ovšem vědom stále všech těch risik, byť už hodně zmenšených tím, že kdekdo už má té deflace dost, a proto navrhuje řešení zatímní, ale přece jen měnové. Vývozní prémie valutové měly umožnit odklad definitivního rozhodnutí o devalvacii.

Malypetr i Trapl jsou získáni, Trapl přidává k tomuto plánu ještě další části plánu na hospodářské oživení, aby bylo možno už konečně počítat s obratem. Rozvíjí se známá diskuse, taková, jaké u nás nebylo ani v době sporu o domácí deflacii. Protivníkům je dost a nebylo by správné domnívat se, že na jejich straně byla všude jen zlá vůle. Bylo tu jednak přesvědčení, že deflace není hlavní příčinou krise, ale namnoze tu byly též skutečné obavy z těch risik, která byla stále ještě nevypočitatelná. Nebylo možno říci, jak bude reagovat na takové opatření, které nutně znamená snížení kursu Kč v cizině, široký okruh vkladatelů, u nás dost podobně citlivý, jako ve Francii; jakové možno také říci, jak bude reagovat cizina, která si může vyložit opatření jako snahu o zdanění dovozu a tím tedy podvázání dovozu a při tom premiování vývozu. Je to ovšem výklad falešný, ale bylo nutno s ním počítat. Engliš sám odpovídá, že vždycky se dohodneme s tou cizinou, která bude věc posuzovat s dobrou vůlí; proti zlé vůli ovšem je těžko se bránit. To je správné — ale u kolika cizích států lze počítat s dobrou vůlí? Ukázalo se pak skutečně, že tyto obavy z retorsí ciziny nebyly zcela nemístné a to byl hlavní důvod, proč se nakonec sáhlo přímo k devalvacii, při které není třeba zavádět příplatků k valutám, požadovaným na zaplacení dovozu a při které cizina nemá dojem, že se na dovoz uvaluje nějaká daň.

Bylo rozhodnuto; boje se ujal sám ministerský předseda. Došlo k známým důsledkům politickým i osobním v Národní bance. Jednání v parlamentě a zejména v senátě ukázalo zřejmě, že ani ve vládních stranách není dost jasno o tom, co opatření vlastně znamená, že jde jen o to, aby zdejší cenová úroveň nebyla vyšší, než je zahraniční, aby už nebylo třeba dodělavat namáhavý deflační proces.

V podstatě šlo o věc odvahy: šlo o to, je-li už doba tak zralá, aby snesla toto opatření a v tom byl také hlavní smysl celé diskuse. Cena, o kterou se bojovalo, byla veliká: hospodářské oživení a konečný obrat. Taková cena ovšem stála za jisté riziko. Podle temperamentu a podle bojovnosti jevila se tato rizika pro někoho méně nebezpečná a pro někoho více nebezpečná — pokud ovšem stanovisko v diskusi neurčoval také přímý zájem něčí, jako na př. je samozřejmé, že dovozci nebyli nadšeni.

Nelze pochybovat o tom, že také Engliš si uvědomoval rizika, spojená s tímto zásahem, a že v těch kritických dnech bedlivě sledoval vývoj, jistě nezrovna s klidem. Ale byl přesvědčen o tom, že cesta je správná a proto nechtěl čekat nečinně. Na jeho straně byla nepochybně značná odvaha. Vývoj ukázal, že odvážnému štěstí přeje, obyvatelstvo v převážně většině zachovalo klid, nebezpečí ostatní se také neprojevila nijak podstatně a dnes je to nejhorší za námi. Engliš jako nový guvernér Národní banky ohlásil vehemenně program stabilizační a naznačil program, z něhož lze odvozovat veliké naděje, poněvadž není pochybnosti, že tento program bude sledován a vymáhán s energií, která už jednou v podobné situaci se znamenitě osvědčila.

Tak se nakonec ukázalo, že šlo skutečně zas jen a jen o stabilizaci a o nic jiného, zejména ne o inflaci. Z těch, kdo slyšeli Engliše na valné hromadě Národní banky, bylo mnoho velmi překvapených: vždyť on mluvil místy docela tak, jako mluvíval Pospíšil!

Englišův styl.

Snad je tím dostatečně vysvětleno, proč v této kampani se s počátku (vlastně až do listopadu 1933) musilo zdát, že Engliš bojuje pro deflacii, ač vlastně trval na starém stanovisku. Poznamenáváme, že tu nejde o žádný autentický a tím méně snad autorisovaný výklad jeho postupu; vyvozujeme zde úsudky pouze podle toho, jak se nám věc jeví podle publikovaných projevů Englišových. Zdá se nám, že zde bylo hodně příčin nedorozumění v situaci, dané jinými poměry, než v roce 1922 a 1923.

Ale jsou také příčiny na straně Englišově. Je to jeho příliš hutný sloh. Engliš píše větu a má na mysli už čtvrtou větu následující. Z toho vzniká typický příklad t. zv. brachylogie, slohu příliš těžkého a hutného. Nad Englišovými články třeba uvažovat a přemýšlet. Jsou i profesori národního hospodářství, kteří tvrdí, že Englišovým článkům nelze rozumět.

Vezměme příklad ze zkušenosti. Engliš napíše větu: „Cenová relace statků je obrácená relace směnná“. Čtenář, nezběhlý v hantýrce národního hospodářství, se zarazí nejprve nad těmi s t a t k y, což v národním hospodářství znamená něco jiného, než v běžné mluvě. Není mu také docela jasné, co to má být ta „relace“ a vůbec už neví, co si má představit jako relaci směnnou. Kdyby četl dál, vysvitlo by mu asi za chvíli, co je to ten statek, a snad by si i domyslí, co je to směnná relace. Neboť Engliš rád dává u takových vět příklady. Ale obyčejný čtenář nemá rád takové problémy. Jak přijde na takovou nějakou „relaci statků“, dopálí se a dál už nečte. Nejvýš ještě klouzne očima po nějakých řádcích na konci a najde tam třeba, že „by bylo možno zmenšit obsah peněžní jednotky“. A řekne si, že ten Engliš teda chce přece jen tu inflaci a že ten Horáček měl vlastně pravdu.

Ovšem — není tomu tak u všech čtenářů. Jsou také čtenáři přemýšliví a uvažující. Není možno rozhodovat, kterých je víc. Ale zdá se, že se to liší i podle krajů. Tak na př. se uvádí, že na Moravě je daleko větší ohlas a porozumění Englišovým článkům než v Čechách, a zejména v Praze. Nelze to vyloučit, ale také těžko pro to nalézt docela uspokojivé vysvětlení. Jisté je tolik, že i v Čechách, i u lidí, kteří nad novinami neradi tuze hloubají, má Engliš vždycky nepopíratelný úspěch, když k nim přímo mluví. Kdyby mohl chodit od obce k obci a vykládat, nebylo by jistě vůbec žádné nedorozumění. Aspoň po té stránce, že by bylo jasno, oč Englišovi jde.

Tím už je také řečeno leccos o příčinách nedorozumění na straně těch, kteří mají pochopit. Někteří se k tomu jaksí nemohou prokousat a jejich stanovisko se pak určuje zjednodušující, ale nemožnou formulí — to on asi zas chce inflaci.

Jinak je tomu ovšem u Englišových protivníků zásadních. Typický příklad je profesor Horáček, stoupenec směru metalistického, podle něhož není peněz beze zřetele na to, kolik obsahují kovu. Ten vždy potíral jakýkoliv pokus otrást touto věrou a stálost peněžní jednotky je u něho dána stálým obsahem kovovým. Zde ovšem je přesvědčení proti přesvědčení. Horáček to řekl Englišovi velmi zřetelně na valné hromadě Národní banky. Ten ovšem „s tohoto místa a v této funkci“ odmítl se s ním vyrovnat. Místy to vzbudilo překvapení; ale neprávem. Engliš jako guvernér opravdu nemohl rozprádat s Horáčkem teoretickou debatu na valné hromadě; nemohl předpokládat, že by tam bylo posluchačstvo dost klidné na to, aby takovou debatu vyslechlo, a pak — nemělo by to smyslu. Profesora Horáčka Engliš nepřesvědčí zrovna tak, jako

Horáček nepřesvědčí Engliše. To už tak ve světě chodí. A at si také nikdo nedělá iluze, že za rok, až bude — jak doufáme — zřejmě, že valutový zákrok zjednal opravdu základnu k novému vzestupu a že Englišova politika v Národní bance měla dobré výsledky, snad přijde profesor Horáček a řekne: „Měl jste pravdu.“ To se jistě nestane, neboť universitní profesori se takto nesmírují.

literatura a umění

Jiří Walter:

Filmová diktatura v ČSR.

I.

Mluví se o abecedě.

Naše filmová politika nebyla dosud ani národní, ani demokratická. Byla však národně-demokratická, a tato sloučenina neukazuje ani trochu stop po obou prvcích, z nichž gramaticky vznikla. Je to chemická zvláštnost, jejíž vysvětlení ponecháme odborníkům in politicis.

Naši filmovou politiku na venek určovalo filmové oddělení národnědemokratické ministerstvo obchodu. Jeho filmový referent dr. Piskač stal se pojednou malým diktátorem českého filmu i cizího filmu. Docela fantastická kompetence, o jaké se nikomu ani nemůže zdát, ocitla se pojednou v rukou jednoho z ministerských úředníků. Tento úředník byl pojednou kvalifikován ke všemu, o čem ve filmu vůbec je možno rozhodovati: zatím, co řada všelijakých komisí bezmocně asistovala, určoval on osobně, které filmy jsou dosti hodnotné, aby dostaly státní subvenci — on jako nelegální předběžná censura pročítal rukopisy filmů, jež se hodlaly natáčet, a podával o nich dobrozdání, je-li vyhlídka, aby to které dílo po dokončení bylo ze státních peněz subvencováno — on viděl první předvádění všech filmů cizích a určoval, které z nich obdrží dovozní povolení — on tím po celé dva roky byl vládcem vkusu všech filmových návštěvníků celé republiky a rozhodoval v jediné a poslední instanci o tom, co se dostane do našich kin a cokoliv.

Kdybychom tomuhle „na venek“ věřili, musili bychom se zaradovati, jak energicky vzalo ministerstvo do rukou plánovitě řízení jednoho kulturně důležitého obchodního odvětví, jak rázně tu nastoupil programní státní dozor na místo bezhlavé soukromé produkce, jak notoricky známá neinteligence filmových producentů je důmyslně paralysována rozšafným převzetím iniciativy se strany státu. Ale tahle státní kontrola filmové výroby není než přeludem. Ve skutečnosti není to nic jiného, než pouhá zástěrka soukromokapitalistické diktatury jediné firmy. Ve skutečnosti nerozhodoval o veřejných otázkách filmových a o subvencování soukromníků z veřejných peněz ani sám referent ministerstva, ani národnědemokratický orientovaná soukromá firma, které se podařilo obratným využitím vlivu politické strany a osobních koneksí obsadit diktátorsky všechna přední místa naší filmové abecedy. Také tato abeceda začíná písmeny A a B.

Všimněme si těchto písmenek.

Důvod k sentimentalitě.

Máme totiž takové malé jubileum, malý důvod k rodné oslavě: tahle filmová diktatura trvá právě dva roky. Je to radostným důvodem k tomu, abychom se trochu rozhlédli po dosažených výsledcích a oslavili jejich záslužné původce.

Přede dvěma roky byly totiž již rozměřeny základy pro projektované atelierové paláce společnosti A-B na Barrandově, majitelům většiny akcií začínalo býti z rozměrů a rozpočtů těchto budov (jež by vystačily pro pětikrát rozlehlejší stát, nežli je náš), již trochu vratko, takže bylo kdy rázně se postaratí o vydatnou náhradu očekávaných deficitů. Pouštět se do podniku, který by prodělával ročně 10.000, je absurdností a nikdo se podobně naivnosti nebude dopouštět. Pouštět se do podniku, který by ročně prodělával podle nejtřízlivějších kalkulací aspoň 5.000.000, je znamenitým obchodem, jenž musí vzbudit závist všech spekulantů. Zdá se to paradoxní, je to však jednou ze základních pravd soukromně kapitalistického řádu, jakmile se tento obchod spojí s politikou. Správní rada společnosti A-B, jež měla podle svých veřejně vykázaných uvolnitelných aktiv po ruce asi milion korun, pustila se tedy s vitální energií do výstavby 16 milionových atelierů, a současně do vytěžení všech zisků a podpor na základě příslušnosti k politickým stranám a na základě osobních styků k vlivným tohoto světa. Ti vlivní byli příslušníci národní demokracie, jež dala ochotně k dispozici novému podniku svou doménu ministerstva obchodu. Ale pardon, jsou mezi nimi také socialisté, neboť míti mezi svými organizovanými straníky členy správních rad soukromokapitalistických společností je docela svérázným druhem pýchy našich socialistických stran. A tak spěchali přispěti hřivnou své přímluvy i zámožní socialisté, aby kapitalistům bez peněz pomohl stát. Složitě cesty těchto předběžných intervencí už nejsou dnes docela tajemné.

Stát rozdává miliony.

Od státu žádala společnost A-B dvě maličkosti: předně pět milionů Kč na státní garancii za budovy postavené na dluh — a po druhé mnoho milionů z výnosu nových tax uložených na filmový dovoz, mnoho milionů, jež ve mnoha příštích letech měl stát místo, aby je ukládal do své pokladny, postupovati majitelce atelierů pod titulem „podpory domácí filmové produkce“.

Každému, kdo zná stav státní pokladny, zdálo se absurdním, že by bylo možno dosáhnouti toho, aby stát v podobně utěšené době, jako byl konec roku 1931, onen pětimilionový prezent soukromým atelierům na výrobu špatných filmů poskytl. Stalo se to však přece a podařilo se to v tichu. V dokonalém tichu: dokonce i noviny, které pranýřují vášnivě kdekoli ujde pětihaléř státní pokladně, byly pojednou hluchoněmé při těchto pěti milionech. Jejich insertní akviziční složili vesměs již s podivnou předvídavostí a právě včas své visitky u insertního ředitele nové firmy, a odpovědi na tyto visitky byly uspokojující. A šéfredaktor, který by u nás vymohl něco argumentem socialismu nebo klerikalismu, nacionalismu nebo kolektivismu jakéhokoliv programu — proti slovu insertního akvizitéra, takový šéfredaktor se u nás ještě pro žádný raník ani večerník nenarodil. Noviny mlčely a nejhlavnější úspěch byl v suchu: opatřit si zbytek

soukromého úvěru nebylo již problémem, když stát se zaručil svými penězi za řádné splácení anuit.

Problémem bylo již jen, jak opatřit potřebný kapitál k provozu atelierů. Nestačilo, že stát vzal na sebe záruku, aby atelier mohl vůbec být postaven. Bylo třeba, aby stát se postaral také o to, aby byly peníze na filmování. Stát se postaral. Dosaďadní volný dovoz cizích filmů byl zrušen. Za dovoz každého filmu byl uložen kontingentní poplatek, jenž se konečně stabilisoval na 21.000 Kč za každý film. Chudý stát se všemi svými potížemi o dosažení finanční rovnováhy rozpočtové udělal podivně kavalírské gesto. Vzdal se výnosů těchto dovozních poplatků. Prohlásil, že ty peníze nechce, že je nepotřebuje, že by ho mrzely v kapse. A že je raději dá ve prospěch atelierů A-B. Ateliery A-B s díky kvitovaly.

Američané s předsudky dobrého tónu.

Takové zavedení dovozního cla by samo o sobě nebylo konečně ničím zvláštním, a ochrana určitého druhu domácí výroby ztížením dovozu zboží cizí konkurence je už běžnou věcí z mnoha jiných oborů. Zvláštními však byly všelijaké okolnosti, jak se to stalo.

Předně způsob, jakým byli odstraněni od práce. Američanům, kteří ovládali v té době dvě třetiny našeho filmového obchodu se prostě ukázala záda. Američané již fakticky a bez jakéhokoli zákonného donucení počali s produkcí českých filmů a v jejich půjčovnách ležely již mnohé z nejuspěšnějších nových filmů české produkce (Metro Goldwyn Mayer vydal „Fidlovačku“ a Paramount Poláčekovy „Muže v offsidu“) — tito Američané prostě k poradám o novou úpravu dovozu nebyli přizváni a jejich dotazy byly ignorovány. Tihle ti Američané jsou podivní chlapi: jsou to businessmeni, kteří za dolar podniknou všechno — mají však jeden hrozně obtížný předsudek. Mají něco, co je ve středoevropských filmových sférách věcí přímo nepochopitelnou, bizarním koníčkem, svéhlavou zvláštností: mají čest v těle. Američané prostě jen z prestižních důvodů a bez ohledu na možné obchodní ztráty se nevnucovali, když nebyli pozváni. Zavřeli prostě své filiálky.

Nic jiného si naši filmoví nouveaux riches nepřáli. Podezřívám je, že s touto přirozenou reakcí Američanů dokonce již kalkulovali. Zaradovali se nesmírně, že největší konkurent byl hladce odstraněn ze hry, a že k tomu stačilo s jejich strany jen prostě se trochu nefair společensky zachovati. Bože, co jim nebylo snazším, než zachovati se nefair.

Proč musili ven.

V čem spočíval v oné době antagonismus nových diktátorů našeho filmu a Američanů? Proč měl Barrandov vášnivý zájem o to, zbatviti se právě jich?

Američané měli peníze, mnoho peněz, tolik peněz, kolik jich jen bylo zapotřebí. Naši debutující filmoví diktátoři neměli v kapsách nazbyt a ještě měli velikou sekuru na domě, jak se říká. Američané by byli, jak se dalo očekávat, jistě rychle pochopili výnosnost české produkce, byli by vyráběli českých filmů dosti. Barrandov se však obával, že záhy nebudou již ochotni platit jeho fantastické nájemné za atelier obnášející 35.000 Kč za denní nájem, obával se, že Američané si se stejnou hravostí, s jakou to udělali jinde, v y b u -

dují i v Praze svůj vlastní atelier a budou v něm produkovati o dvě třetiny levněji. Barrandov se obával o svůj monopol. Všechny maličké domácí producenty bylo možno zastrašovati poukazem na domnělou bezvýhradnost tohoto monopolu, žádná z malých českých výroben se nemohla pustit se společností Tobis-Klang-Film do nákladného patentního sporu tím, že by dovezla některou jinou přijímací aparaturu. Barrandov však sám nevěřil, že by se mu podařilo přesvědčiti i Američany o tom, že jedině jeho vlastní přijímací filmová aparatura smí v celé republice existovati, a že všechny ostatní přijímací aparatury celého světa jsou patentně závadnými. Takovéhle pohádky se daly vhodně šířiti v našem „odborném tisku“, kde je podnes, pokud jsou podepřeny vhodnou insertní objednávkou, každý redaktor rád otiskuje. Takové pohádky se však nedaly namluvit Američanům, a proto je bylo třeba odstranit jako nejnebezpečnějšího konkurenta. Američané by byli hravě stlačili výrobní cenu za dobře udělaný český film na 300.000 Kč, Životním interese Barrandova však je, aby český film stál 800.000 Kč až 1.000.000 Kč. Ti, kteří byli ve správní radě společnosti A-B, věděli dobře, že připustili Američany k domácí produkci, budou moci sami své hezké, betonové budovy na barrandovské pláni proměnit na rodinné výletní místo, adaptovati ve společenskou jízdárnu, nebo vhodně upravit ve skladiště nábytku a sena. Něco takového by bylo přece nepříjemné, tak záhy o moci snů mladých vzdávat se. I chystal se blok českého filmu na tuhý boj pod praporem vlastenectví. Bylo přímo sensačním, když se objevilo, že boje nebylo třeba. Američané řekli: „Prosím.“

Kina bez filmů.

Bylo z toho trochu překvapení, nad vítězstvím tak nenadálým. Vlasteneckým praporem se nad hlavou přece jen mávalo. Nic jiného se Američanům nemohlo vytknouti, nežli co prý si za minulá léta vyvezli peněz za své dobré filmy. Konec s tím, vyhráli jsme.

Hm, co jsme vlastně vyhráli? To, že bylo pojednou tolik místa v repertoárech kin. Jak vzdušno, nejevětší biografy na Václavském náměstí neměly pojednou co hrát. Krásné české filmy šly pojednou na dračku. Ale jenom na týden, pak bylo pojednou pusto a prázdno v hledištích a duch Lumièrův vznášel se nad osamělými sedadly. České filmy hrubého zrna se tu chvíli vyjímaly jako zablácené boty lancknechta v plyšovém sedadle. To je půvabem revoluce. Ale dalších českých filmů už nebylo. Dalo se jich zhotovit při nejvyšším napětí a největším favorisování domácí produkce, při mobilisování všech, nikdy nedoučených našich režisérů za celý rok všeho všudy 30. Třicet premiérových pražských kin vám obehraje těchhle třicet českých filmů se sebezapřením za čtyři neděle. Co hrát potom? Kdo pomůže?

Hitler wird helfen.

Dojímavý pohled: v hlasitých proklamacích jsme četli o tom, že teď teprve bude kinům dán skvělý český filmový materiál, teď že teprve budou skutečně zásobeni filmoví diváci ročně 80 výrobky ze zdravým domácím puncem, teď teprve že bude vytlačena z našich kin ta odporná filmová němčina, která roku 1931 právem dala části naší národně uvědomělé ulici podnět k rozhořčeným bouřím. „Národní listy“ se nám tenkrát zapřísáhly, že nám budou do poslední kapky krve hájiti národní ráz naší matičky Prahy, a že

nedopustí, aby odporná teutonština se tu roztahovala po kinech i jejich kuloárech. Národná demokracia miluje tyto prisahy. Také u Stříbrných vytáhli své nejděšší národní vlajky na střechu domečku, ty s velikými zlatými střípaci na koncích. Český otec a česká máti přece nedopustí podobného národního prznění našeho nejdražšího města! — Podivné. Dopustila strana doktora Kramáře. Dopustil Stříbrný Jiří. Dopustili nejbojovnější fašisté. Záchrana české produkce se stala po německu. Hitler pomohl. Dr. Goebbels v plné moci to vyřídil.

Naši patentovaní vlastenci národně demokratičtí i ligističtí i naši filmoví vlastenci barrandovští se s nimi objali.

Alexander Matuška:

Historika ze slovenské literatury

II.

Kdo byli ještě poctění.

Toto všetko si p. Bor „vypožičal“ zo Šaldu. Ak bude treba, poslužím ešte ďalšími dokladmi i z iných. Chceme ešte len upozorniť, ako si Bor prisvojuje a robí sa zaujímavým istými výrazmi Šaldovými. Zo Šaldu sú výrazy: apoštolsky zanietení (9), desivá fatalita (15), smerotvorný (55), rozumársky patos (63), pod vysokým tlakom (71), rozhučaný zvon (74), výbušná energia slov, nadaných bohatstvom (77), krásy predstavivé a melodické (114), utvárač životného štýlu (119), šťastne sa učí a inšpirovať (145), alchymistická dielňa slova (146), robotník boží (161); z Wolkra prostredníctvom Šaldovým má výraz „skutočnosť najskutočnejšia“, z Březinu prostredníctvom Šaldovým výraz „zkúsenosť druhého znaku“ (114); z Nietzscheho prostredníctvom Šaldovým „typisches Erlebnis“ (116). (K tomuto poslednému: keď niekto objaví nejaký rázovitý výraz, nejakú syntetizujúcu zkratku pre niečo, snaží sa oboznámiť s tým, čo je na túto zkratku n a v i n u t é u spisovateľa, ktorý ju vytvoril — vie p. Bor, v a k o m súvisie to Nietzsche povedal a k d e to povedal? Vie to p. Bor? Preberá svoje múdrosti z tretej a štvrtej ruky, nevie to a preto mu aspoň oznamujeme presné znenie Nietzscheovej myšlienky: „Hat man Charakter, — tak to znie — so hat man auch sein typisches Erlebnis, das immer wieder kommt“. Náš typický zážitok z p. Bora je, že je to človek, ktorý to, čo robí, môže robiť len v nedostatku literárneho charakteru; a tento zážitok máme uňho stále.)

Bolo by krivdou nekonštatovať, že Bor neodpisuje len Šaldu, ale aj iných — sú to hlavne Valéry, Papini a Bertrand. Robí to tak, že začne na pr. na str. 19 odpisovať z Papiniovej knihy G o g; odpíše z neho tri vety a na to ho cituje. Pokračuje zase v odpisovaní, ale Papiniho ako autora svojej múdrosti už neuvádza. (Nemám po ruke Papiniho, neuvádzam preto doklad.) Často dostane strach, že by ho mohli chytiť, a to potom vyzerá takto: „Ó, veľký Tagastčan, synu Monikin, aj keby si, končím Bertrandovým prologom nebol tak hlboko smiešal svoj život s našim životom . . .“ (108). Strach je mrcha; spôsobuje, že vsunujeme do hyperpatetických plácov prózu („končím Bertrandovým prologom“), takže to vyzerá ako: Bože Všemohúci, ktorý si, Mara, poškrab ma na chrbte, až dosiaľ ráčil svoje dobrodenie . . . Rád robí dojem, že pobehal po všetkých európskych bibliotékach: každý na pr. vie, že sa depersonalizáciou u nás zaoberal hlavne G ö t z; Bor to vie tiež len z Götza, ale ako sa šustri chvália svojimi vysokými známostiami, ačkoľvek ich nemajú, tak sa nimi chvália Bor, ačkoľvek nebol nikdy ani v predsienei aspoň jedného z nich; píše: „de-

personalizácia, hovoreno rečou z á p a d n ý c h k r i t i k o v“. (27). Alebo: s dojemnou, skoro františkánskou prostotou povie, že sa vo svojej mladosti zapodieval Tolstým, Schopenhauerom, Nietzscheom a Rousseauom. (50). Dovoľujeme si zase, pokiaľ možno zdvorile, pochybovať o týchto známostiach. Chudáci! Poznal vás už v útlom veku a neuznal vás ani za hodných, aby z vás niečo odpísal! Pretože vás zná a nie je to na ňom vidieť, mal by byť ukazovaný ako výstraha pre ľudí, ktorí sa nechcú minúť svojim povolaním; ale on je zatým ukazovaný ako lumen. Zo Schopenhauera zná p. Bor určite len „Aforizmy o životnej múdrosti“ (prelož. do slovenčiny); je však viac než odváha znať z takého Schopenhauera len „Aforizmy“ a tvrdiť, že sme sa zaoberali Schopenhauerom. Keď sme už uňho: to vám bol chlapík, ten Schopenhauer! Jedného dňa si sadol a označil istý druh literatúry ako „písачky, ktorými prázdna hlava prichodí na pomoc prázdne- mu vrecku“. Aby ohromil viechárov a členov „Svoradova“, uživa prebytočne cudzie slová: esenciálny (rozdiel) (21), sakrálny (24), ťažkosti apercepce (144); kde Šalda užije slova úpadok, užije Bor slova „zkorumpovaný“ (23), Šalda povie roztržka, Bor povie separácia (26), Šalda povie bez výhrad, Bor povie „bez rezervy“ (59); Šalda má javový, Bor má empirický (80); Šalda povie sobectvo, Bor povie: agonické kŕče egoistického ja (92), Šaldovi stačí osudný, Bor potrebuje fatálneho (98), atď. Je pravda, že za týmto nahradzovaním domácich slov je pamätihodná snaha, aby sa to tak veľmi — pardon! — neglajchovalo, ale preca, preca . . .

Na konci svojej knihy (str. 169) si z nás chcel p. Bor ešte raz — teraz už dokonale — streliť. Len počúvajte: uvádzať vraj názvy kníh, ktoré prečítal a z ktorých slepil svoj výplod, by bola márnosť všetkých márností (das heisst: vanitas vanitatum) — radi veríme: ťažko sháňať v etky tie večerníky, revue a brožúry; on, „napokon“ (t. j. entre nous soit dit) nemá ani chuti ohromovať nikoho menami. Ako sa má vyjadriť . . . izé . . ., to je len taká m a n i a, uvádzať názvy kníh, ktoré sme vykradli. „Podľa môjho vkusu to rozhodne nie je (chápe me prečo, však) . . . Popri všetkej o k ú ň a v o s t i (!) nemôžem nespomenúť autorov a knihy, v ktorých som si p o v š i m n u l (!) problém reči básnickej a rytmu.“ A uvádza Mukařovského, J. V. Sedláka a Šaldu („O t. zv. nesmrtnosti díla básnického“). Pán Bor píše, že mal za svojej bohatej činnosti príležitosť zistiť, „že autori, z ktorých bolo čerpané, sa neuvádzajú a spomenutí majú zvýšiť udivujúci počet mien, ktorých môže pomýliť len ospalé hlavičky.“ Popri všetkej okúňavosti nemôžeme potlačiť pocit, že nie sme ospalou hlavičkou, keďže sme zistili, že práve takto si počína p. Bor. Zistili sme totiž, že p. Bor uvádza na pr. zo Šaldu len spisok o nesmrtnosti, a nie aj jeho Zapisník, ktorý si naprosto nemôže stažovať, že by si ho p. Bor bol všimol menej; im Gegenteil. Zistilo sa ďalej, že p. Bor cituje i ľudí, ktorých neuvádza; a keby len citoval!, ale on si ich priamo všimá! (Valéry, Götze). A do tretice: nezistilo sa, že by si p. Bor bol všimol Mukařovského, alebo na pr. Seilliera, ktorých uvádza. Je neprípustné, zdvorile rečeno, aby niekto, kto pochytal z revuí čosi o imperializmoch, tvrdil hneď, že si všimol „hlavne Seilliera“. Ostatne, nechcel by som krivdiť: nech p. Bor dokáže, čo zo Seilliera odpísal a uveríme mu. Presné doklady, prosím!

A o jeho ideách . . .

Po tom, čo bolo uvedené ako doklad intelektuálnej poctivosti Borovej, by sa týmto pánom ani nebolo treba zaoberať — každý vie, čo si má myslieť. Totiž to nie akurát každý — a v tom je ten háčik. Čo je Borovo v tejto „knihe“? Čo by mohlo byť práve tak dobre Macovo, alebo tetkino.

Bor patrí k tetkám, ktoré posielajú do horúceho pekla tých, čo chcú tento život miesiť k ľudskej podobe; k hnutiu, ktoré

„vrúčne túži po príchode kráľovstva Božieho na zem a úpenlivo vysielala svoje zraky k duchu, myšlienke a láske“ (9); k ľudom, ktorí si tým úpenlivým vysielaním svojich okátov vysilili oči a nevidia si pre samé vznešenosti pred nos. Keď človeka capnú po hlave, môže sa stať, že osprostie, ale týmto pánom sa vráti rozum z púte za mystickými hĺbami života práve len potom, až dostanú poriadne po makovici.

Bor a jeho milí sú predovšetkým nepriateľmi strojov. „Nič sa mi tak nehnuší a nič tak nesmieriteľne a úprimne nenávidím „ako stroj“ (str. 26). Keby Bor bol na úrovni dobrého kvartána, čo kvartána! dečka, ktoré sa hrá s miniatúrnym vlakom, nemohol by takto mysticky tárať. Uvedomil by si, že ani tento jeho originálny „Návrat“ by nebol uzrel svetlo Tatier, keby nebolo strojov, tlačiarňí; nie je asi tak namyslený, aby predpokladal, že by sa „jeho“ kniha bola rozšírila rukopisne ako sa to často stávalo za starých zemanských čias, keď ľudia práve tak transcendentálne milovali Boha ako dnes a boli práve takí empirickí lotri ako dnes. Keby nebolo strojov, bol by p. Bor pásoľ niekde ovečky a oháňal sa bičom a nie perom; a nebol by hovoril do radia, ale do fujaŕy. Nedáme si do týchto vecí hovoriť ani monsieurom Duhamelom, nie to kadeakými okresnými veličinami.

Význačným rysom ľudí ako Bor je, že čo majú pred nosom, hľadajú v nebesiach. Budú neochvejne opakovať, ako to robí Bor (66), že nie samým chlebom živý je človek, ale druhá strana tejto múdrosti pre nich neexistuje. Metafyzický základ je nedostatočný, podľa ich bystrej, prebystrej hlavy. Čoho je treba? Je treba „vzkriesenia metafyziky, a nového rozpiatia lásky . . . Lásky nadprirodzenej, prýštiacej z viery a milosti Kristovej . . . Lásky, varujúcej sa čo najostrejšie pseudospiritualizmu a pseudomystiky . . . Lásky, prameniacej z pravdy . . . Lásky, povahy a prívlastkov (!) samej lásky Božej . . . Lásky dokonalej podoby . . . a opakujem (opakujem, hehe!) nadprirodzená, ktorá vie milovať Boha nadovšetko . . . a bližneho ako seba samého.“ (31–32). Toto, prosím, má byť tomistická filozofia; zástupcami tejto filozofie sú potom i naše ženičky; ale tie aspoň nevydávajú knihy.

Čo sa Borovi nehodí do jeho nadprirodzenej škatule ideovej, na to nereaguje tým spôsobom, že by to vyvrátil, alebo aspoň naznačil, že s tým nesúhlasí a prečo; nie, on sa tu chová ako koncil — povie, že je to b l u d a dost. Pozitivismus je b l u d. (10). (Pozitivistická veda je pseudoveda, ibid.). Occam sa nezmylil (ak sa zmylil) — on „zabočil na scestie.“ (38). Podobne hovorí o „polohorúčkovom hurhaji antickej mytológie, kulte mŕtvych a b l u d o v.“ (65). Augustín nemal protivníkov, boli to len b l u d á r i. (72). — Cirkev si vždy usadňovala prácu so svojimi protivníkmi; nerada konverzovala s ľuďmi odlišnej mienky — jednoducho ich prehlásila za bludárov a upiekla. Bor si počína, až na to pečenie, práve tak.

Je tu plno nehorázností. Goethe je p. Borovi „starý“ (19). No daj Boh šťastia, ale p. Bor je potom štvrtohorný. „Človek, píše Bor, nielen že vníma materiálny svet, ale a k o v i e m e, . . . bol obdarený chápacosťou pre nehmotné veci, tvorí si nielen predstavy, ale aj všeobecné, abstraktné pojmy.“ Tak teda, za prvé: povedať, že človek nielen vníma, ale si tvorí aj pojmy, je toľko, ako by sa povedalo, že krajič nám šaty nielen odmeria, ale i ušije; za druhé: tým, čo v i e m e, sa nemá plniť papier; za tretie: že človek chápe, čo si sám vytvoril, nie je tak strašná mohutnosť; a za štvrté: pojmy tiež nie sú niečo, čo sa vznáša vo vzduchu ako dym z Husovej hranice, okrem, ovšem, u katolíckych teológov. — „Intelektom poznávame veci radu nehmotného“ (21). To je dobrá poučka pre teológov, ale není tomu tak, i keby to odhlasoval celý Vatikán spolu so Svorodom. — Maritainovi ide o „ozajstnú metafyziku a nie o pseudometafyziku.“ (31). Veľký objav, povedať, že ideme vždy za hodnotami ozajstnými a

nie falošnými, že máme radšej pravé franky ako padelané. Je len otázka, či existuje pravá a nepravá metafyzika, ako existuje pravý a nepravý kanafas. — Bor hovorí o tom, ako sv. Augustín pojal (Bor vraví vzdelane integroval) do katolíckeho dogmatu Aristotela; a vykladá, ako pravý jezuita o „nebezpečných“ vykladačoch Aristotela. Počuli sme, ako sa Bor chlúbi svojou známosťou so Schopenhauerom — ma l by preto vedieť, čo o tejto veci povedal práve Schopenhauer. Schopenhauer vraví, že Aristoteles je magnus parens scholasticus a jej „duchaplnickej a slovičárskej metódy“. P r o t i Aristotelovi a proti cirkevi šli všetci tí „nebezpeční“: Koperník, Kepler, Galilei, Newton, geniovia, ktorí rozbili stredovekú (a dnešnú) idylu katolícku, ktorá je v tom, že sa vesmír rozdelil na dve polovice: nebo s bradatým pánom bohom a štábom svätých a zem s hriešnikmi, od ktorých tak bolo možné vyberať vstupné. Na tomto abonementnom systéme sa cirkev zakladá dosiaľ. — Podobne keď p. Bor hovorí o „kresťanskej filozofii“ (163), nepamätá sa zas príliš dobre na svojho Schopenhauera, ktorý bol tej mienky, že sa o kresťanskej filozofii hovorí s takým oprávnením ako o kresťanskej aritmetike. —

Bor je z tých, čo jeremiášsky gajdujú nad skazou a „mravnou tmou“ sveta. Nevieme, čo je väčšou mravnou tmou ako vydávať tak nestydate cudzie za svoje. Ano, ešte neprišlo a už nepride náboženstvo lásky, za ktorým vzdychá Bor; náboženstvo, ktoré by jedným odpúšťalo hriechy a druhým plagiáty. Četba sv. Augustína, stojí kdesi u p. Bora, nabáda človeka k reforme vlastného života. Bude dobre, keď i p. Bor zreformuje svoj život. Ostatne, snáď si ho ani nebude musieť reformovať sám, snáď mu ho zreformujú iní. Inde by aspoň uvedené doklady človeka znemožnily — uvidíme, ako u nás!

Život a inštituce

Karel Čapek:

Hledají se jistoty

Potud jsme mluvili o kultuře jako o určitém vlastnictví, jako o úrovni, která byla navržena zkušenostmi a činy nesčíslných lidí a pokolení. A řekli jsme si, že první příkaz pro vzdělané lidi je už neztráct ten nabytý duchovní majetek, už nesejít pod tu duševní úroveň a umět ji uhájít, děj se co děj. To je všecko pěkné, ale není tím vyjádřena celá kulturní aktivita. Živá kultura není jenom beata possessio, nýbrž ustavičné dobývání nových kulturních statků. Nestačí libovat si s Faustovým Wagnerem, „wie wir es herrlich weit gebracht“. Kultura, která se nezvrhla v mandarinství, je stále úsilí vystoupit o něco výš, jít dál, nalézat nové hodnoty; kultura je hledání a tvoření, je stálý vývoj a věčná revoluce; právě v tom neustávajícím tvoření je nejhlubší kontinuita kultury.

A to je ta antinomie, která tkví v kultuře a kterou v sobě nese inteligence. Na jedné straně převzetí kulturního dědictví, na druhé straně vnitřní nutnost jít za novými duchovními statky. Na jedné straně: uchovat dosavadní zkušenosti, poznatky a hodnoty; na druhé straně: pořádk je překonávat tvořením nových. Prakticky a zevně se ta vnitřní antinomie jeví tím, že se inteligence nápadně často rozhoduje buď pro krajní konzervatismus nebo naopak pro krajní revoluční radikalismus. Buď má sklon k pedanterii, staromilství, reakcionářství, čili, politicky řečeno, k negativismu pravico-

vému; nebo sklon k anarchii, k ideovému bouřliváctví čili k negativismu levicovému. Nalézáme ji s jistou pravidelností na krajních křídlech; v obou případech dává najevo náramnou nesmlouvavost a zásadnost. Konečně třetí případ je, kdy stojí více méně nerozhodně uprostřed té pravolevé mely a musí si nechat nadávat s obou táborů jakožto tak zvaná rozkolísaná, rozvrácená a podvrtná, zrádná a nespolehlivá inteligence. Jak se zdá, není si zrovna co vybrat.

Ale ne, není to tak beznadějně. Berme kulturu, jak je, jako dějinný odkaz a tvůrčí úkol zároveň. Sesula by se, kdyby nechránila věrnou rukou to kulturní dědictví, vyschla by, kdyby přestala být věčnou revolucí ducha; vemte jí jednu nebo druhou životní funkci, a přestane to být kultura. Jsou dvě síly, úchovná a iniciativní; uvnitř kultury obě jsou nutné, obě skladebné a vysoce pozitivní; ale mimo kulturu se stávají silami konfliktu, silami nepřátelskými a — ježto se navzájem popírají — negativními. Věčný úkol kultury je, aby ty dvě síly v sobě vyrovnávala; proto v dobách rozvratu přejímá funkci úchovy, v dobách reakce funkci síly hybné a podnětné. Její zvláštní poslání je korigovat každou velikou jednostrannost myšlení a konání, stále znovu integrovat celost ducha. Ve vyrovnaných obdobích je výrazem své doby, v nevyrovnaných je její kritikou a opravou. V rozvratu bude usilovat o řád, v řádu zotročujícím o svobodu. Někdy bude bloudit, někdy bude potlačována, někdy se spustí svého poslání z pohodlnosti nebo nestatečnosti; ani její cesta není rovná a její síly nejsou neselhávající. Není ornamentem na okraji dějin, nýbrž děje se v jejich ústředním a dramatickém pásmu tak jako války, revoluce a hromadná dějstva sociální. Ať chce nebo nechce, je veřejnou a vysoce odpovědnou aktivitou. Čím toto bude patrnější, tím bude kultura podzřelější v očích světské moci; bude znehodnocována, persekvována nebo činěna služebnou; bude z ní dělán nástroj kdekteré vládnoucí myšlenkové jednostrannosti, to znamená i kulturní negace. Jaképak řeči: vy víte, že tohle se děje, a víte, kde a jak.

Nuže, je-li tomu tak, pak docházíme k první kulturní jistotě, k něčemu jasnému a nepochybnému; je to příkaz kulturní statečnosti. Kultura musí mít odvahu a sílu trvat sama na sobě a nepodrobit se ničemu, co ji omezuje. Nebude nástrojem žádné duchovní jednostrannosti, nebude sloužit ničemu než duchovní celosti, než totalitě člověka. Kdežpak, to neznamená, že bude kralovat v oblačné svrchovanosti a pronášet harmonické pravdy nad melou světa; bohužel, bohužel, tak snadné to není a nebude; to znamená zuřivě se bránit a úporně bojovat bez vyhlídky na konečné vítězství. A říkám-li bojovat, myslím tím na každého jedince, jemuž je svěřen těžký dar inteligence; neboť ten zápas bude zápasem o sebe sama, o vlastní duchovní svobodu a nepodrobenost; zápasem s prostředím, které chce glajchšaltovat naše mysl; zápasem s ideami, které se chtějí stát dogmaty nebo demagogickými hesly; zápasem se svou vlastní leností a nekritičností, se svými osobními nebo skupinovými zájmy, se vším, co omezuje rozhled a soudnost ducha. Toto dělat, tomu se už může říkat kulturní kuráž.

Lituji, že vám nemohu nabídnout na prvním místě nějakou líbeznější kulturní jistotu, pohodlnou jako křeslo. Tahle jistota je nepohodlná a silná; ale myslím, že sama možnost odvahy je pro zdravou lidskou národu

něčím téměř osvobozujícím. Je to nesmírně osobní boj; člověk, který myslí, je stejně sám jako člověk, který umírá; a zároveň je to strašně kolektivní dílo, neboť vzdělanost, rozum, poznání a zkušenost, zákony myšlení a sám lidský duch, to přece je vlastnictví celého lidstva. Je to jediná svoboda a jediná kázeň, která stojí za to; nikdo není svobodnější a zároveň přísněji vázán než poznávající duch, jenž hledá správnou cestu. Každý poznává svou individuální hlavou, ale pravda, kterou chce najít, je obecně platná. To, co platí jenom pro jednu stranu, jednu víru, jeden národ, není ta pravda, která je věčným cílem lidského ducha. Budiž, ta pravda je „jenom“ ideál; ale jakožto ideál není někde před námi, v utopické budoucnosti lidstva, nýbrž je už teď v nás a v našich poznacích a činech stále splňována, jako jejich immanentní cíl. Celá pravda je v tom nekonečném lidském usilování o pravdu.

Rád bych to řekl konkrétněji. Často se vytýká inteligenci, že jí chybí víra; a často i ti, kdo mají nést úděl inteligence, shledávají, že v tom všem, co jim dává intelekt, ve vzdělání i poznání, ve zkušenosti i kriticismu není žádná dostatečná a velitelská jistota, která by řídila jejich kroky. Tož sem s vírou, sem s jistotou přijatou spíš vůlí než rozumem, sem s vášnivým lnutím k něčemu, co je nám dán o k věření; — a co nás zbavuje ztraceného úkolu pořád hledat a zkoušet! Je to klid. Je to osobní vykoupení. Někdo: spočine v Bohu a někdo ve víře, že vším, co je, jsou vinni židi. Někdo uvěří v jedenáctou internacionálu a jiný v bezpečnost toho, že musí být přísnost na chudý lid. Ale i když, jak vidíte, tuto touhu po jistotách tak trochu znevažují, skláním se před její přirozenou silou. Nic platno, i ta potřeba jistoty náleží k celosti člověka. A řeknu hned, že kultura bez kulturních jistot svou věc prohraje.

Nuže, jde o víru. Prodleli jsme z určitých příčin u vzdělanosti jako velikého souhrnu zkušeností, hodnot a činů navršených veškerým lidstvem před námi. Zavrhneme-li vzdělanost, říkáme tím implicity, to všechno že je pro kočku a nevede nás nikam; ale pak dáváme najevo strašně pessimistický názor, že lidský rod není nic jiného než zbytečně velké množství idiotů, kteří žili zbytečně a nemají pro nás větší význam než miliony generací much nebo hrabošů. Nedovedu si představit, že by se na tomto názoru dala postavit nějaká kloudná a povzbuzující víra nebo jakákoliv lidská jistota.

Na druhé straně jsme kladli váhu na to, že kultura je stále tvoření a ustavičná iniciativa. Odmítání kultury jako živlu neklidného a revolučního zahrnuje v sobě neméně pesimistický názor, že marná je veškerá iniciativa a že je zbytečno hledat cokoliv jiného a lepšího a tvořit cokoliv nového; že marné a beznadějně je veškeré lidské pachtění. A zase si nedovedu představit, že by se na takovémto předpokladu dala zřídit jakákoliv cenná a kladná víra, která by nás vedla, jakákoliv jistota, která by nám pomáhala. Kterákoliv víra a kterékoliv jistota, jež by nebyly založeny na vzdělanosti a kultuře, jsou buď akty osobního zoufalství nad nicotou všeho nebo projevy pudového a zaslepeného, v podstatě destruktivního barbarství. Kultura se vším všudy a do důsledků, se svým poznáním i hledáním není protiklad víry; je předpoklad víry, aspoň víry takové, která by nás a lidstvo vedla k lepšímu.

dopisy

Mladým technikům

Vážení přátelé!

Četl jsem Váš dopis, uveřejněný v „Přítomnosti“, kterým reagujete na můj dopis v tomtéž časopise o racionalisaci, a těší mne opravdu, že věnujete této velmi důležité otázce svoji pozornost. Mám však dojem, že jste správně nepostřehli pravý smysl mého článku, když se domníváte, že jsem toho názoru, že technika a racionalisace nespĺnila doposud svého poslání. Právě naopak, technika a racionalisace, lépe řečeno technické a inženýřské, splnily doposud nad očekávání svoje poslání, ač lze očekávat ještě další rozvoj techniky.

Technikové a inženýři zdokonalili však již techniku a racionalisaci na takový stupeň, že by tato mohla při největším jejím využitkování bez námahy pracujícího lidu a při velmi krátké pracovní době zahrnouti všechno lidstvo a každého jednotlivce největším blahobytem — kdyby bývali národohospodáři, kteří mají postupovati v naprostém souladu s technikou a s duchem nové doby, nezůstali pozadu, a kdyby bývali dovedli vybudovati distribuci obrovské výkonnosti techniky na stejné vědeckých základech a pevných matematických propočtech a plánech, jak to znamenitě dovedli ve výrobě technické.

Národohospodáři, jsouce zaslepeni klamným leskem zlata, nikdy se ani nesnažili vniknouti do zákonů a tajů přírody, do hlubin skutečného hospodářského života a do všeho hospodářského dění, a proto život vůbec nechápou a nechtějí se dáti ani poučiti. Jenom tím se dá vysvětliti, že jejich rady a návrhy jsou skutečnému životu naprosto záporné a přínášejí jenom ještě další zhoršení bídy lidské. Proto jsem toho mínění, že v budoucnu to budou technikové a inženýři, kteří vezmou do svých rukou i řízení hospodářského života, resp. distribuce statků, jelikož tato bude vždy těsně souviseti s technikou a racionalisací a bude muset být plánovitě prováděna, tak aby výroba a kupní síla lidu vždy odpovídaly spotřebě, čili, aby rovnice:

$$\text{výroba} = \text{měna} = \text{spotřeba}$$

byla udržována ve stálé rovnováze.

Dosavadní národohospodáři nechápou však ani tak jednoduché zásadní pojmy hospodářské, jako:

1. Když jest více statků, tedy aby mohly býti tyto statky občany rozebrány a zaplacený, je třeba množství finančních prostředků, neboli platidel, úměrně rozšiřovati, a nikoli zužovati, a kupní sílu lidí zvětšovati a nikoli zmenšovati, při čemž ovšem tyto finanční prostředky nesmí býti znehodnocovány. Pak ovšem nesmí býti měna přikována k mrtvému zlatu, nýbrž musí býti vybudována na živém základě.

2. Když se nám hroutí na všech stranách vývoz a my se již mohli dostatečně přesvědčiti, že je to úkaz trvalý, poněvadž každý stát si již vybuďoval, anebo v nejkrajší době vybuďuje svůj vlastní průmysl, aby mohl dáti svému lidu zaměstnání a obživu a své státní pokladně zabezpečiti nové příjmy a zároveň zameziti odliv svých finančních prostředků do ciziny, jak se dovozem vždy děje, tedy jest přec každému rozumnému člověku jasno, že musíme celé naše národní hospodářství přebudovati na domácí výrobě a spotřebě a na zvýšeném domácím konsumu, jemuž musí býti plánovitě uzpůsobena výroba i zvýšená kupní síla lidu. To však nemohou naši národohospodáři chápati a chtějí stále stavěti existenci našeho národa a celého našeho státu jenom na exportu do ciziny. Jsou to naivní nápady, přes které jim takové Japonsko a jiné silné průmyslové státy obratem ruky učiní škrt, a běda našemu národu a našemu státu, kdyby takovýmto pochybným radám sedl na vějíčku a neuslyšel hlasu jiných rozumných lidí,

kterí jsou s to poraditi opravdu účinně a uchrániti náš národ veliké katastrofy.

3. Když si dovedeme vyrobiti více statků, tedy můžeme si přec snadno vytvořiti i více hodnotných finančních prostředků, pakliže tyto finanční prostředky podložíme vyrobenými statky. Objasním to příkladem: Někdo má tovární objekt, na který mu banka půjčila Kč 500.000.—, dále má určité zásoby zboží, na něž mu banka půjčila Kč 100.000.—, a konečně vilu, na niž obdržel půjčku Kč 200.000.—. Kdyby dotčený měl dva takové tovární objekty, dvojnásobné množství zboží a dvě takové vily, tedy by přec mohl obdržeti na tyto skutečné statky dvojnásobně veliké půjčky. To se přec tak vždy doposud všeobecně dělalo, aniž by k tomu byl zlatý základ měny potřebný, a vždy byly tyto statky uznávány za dostatečný podklad pro požadovaný úvěr.

Proto my tohoto způsobu povolování úvěrů prostě použijeme k vybudování nového finančního systému, který jest nutno upravit tak, aby nám nic nepřekáželo vydávati vždy tolik hodnotných finančních prostředků, za kolik jsme vyrobili statků, a abychom tyto finanční prostředky mohli také správně a bezpečně uváděti do oběhu, resp. abychom mohli dáti každému občanu dostatečnou kupní sílu a tak ho zařaditi zase do konsumu vyráběných statků.

Musíme tedy dbáti, aby nový finanční systém byl zbaven této velmi zhoubné vlastnosti, která již sama o sobě stačí, aby vyvolávala veliké hospodářské poruchy a těžké krise, jakmile všechna platidla zmizí z rukou lidových mas a ocitnou se v kapsách nebo pokladnách malé hrstky finančníků, kteří by pak pro naprostý nedostatek platidel mezi lidem mohli za babku skupiti celou naši republiku.

Zhoubné vlastnosti nynějšího peněžního a finančního systému způsobují, že jest Vám, mladým technikům, i všemu pracujícímu lidu všech kategorií lidských činností a vzdělání zabraňován přístup ku práci a tím i možnost existence, poněvadž tento hrozný systém vždy ve větší míře způsobuje, že není, kdo by Vaši práci financoval, když není nikoho, kdo by výsledky Vaši práce mohl kupovati a tak hynete Vy, jako zaměstnanci a hyneme my, jako podnikatelé a zaměstnavatelé a celý hospodářský život umírá.

Jakmile však zbavíme měnu těchto zhoubných vlastností a učiníme jejím podkladem hmotné výsledky živé práce lidí a práce strojů, tu jest vyrobené statky, tu učiníme tím měnu životou a dáme jí možnost takového neomezeného vývoje, jakého jest schopen veškeren život lidský a veliký rozmach techniky, který ještě dávno není u konce. Pak se taková měna stane tím, čím i podle Wellse má býti, totiž: správným a spolehlivým šekem vždy plně krytým skutečnými statky. Pak budeme vždy moci vydati takových správných hodnotných šeků takové množství, za kolik jsme vyrobili skutečných statků, jinými slovy: výrobou skutečných statků budeme zároveň tvořiti ve stejné výši i pevné finanční hodnoty. Pak nebudou moci na tuto měnu působiti žádné jiné vlivy, než ušlechtilá tvůrčí a pracovní činnost člověka a blahodárná pracovní činnost techniky, od nichž jediné bude záviseti, jak vysoká bude životní úroveň toho kterého národa i každého jednotlivce, čili individualita každého národa a každého jednotlivce přijde tu k největšímu uplatnění.

Jediné taková měna umožňuje každému občanu přístup ku práci i ku statkům, umožňuje každému realizaci jeho pracovní a tvořivé schopnosti, činí každého účastna na obrovské výkonnosti techniky a to proto, poněvadž jest založena jak na výsledcích práce lidí, tak i na výsledcích práce strojů — jest tedy založena na práci. Proto jediné taková měna nečiní techniku nepřitelem pracujícího lidu, nýbrž největším jeho dobrodincem a umožňuje všemu lidu veliké zvýšení jeho pracovního důchodu při podstatném snížení pracovní doby, poněvadž každý jedinec má pak účast nejenom na výsledcích své

vlastní práce, nýbrž i na výsledcích obrovské výkonnosti techniky.

Vláda nynější instituce peněz, neboli peněžní velmoci, nemůže se za žádných okolností smířiti s blahodárným posláním techniky, poněvadž technika, nesoucí hojnost statků a největší blahobyt, ji nutí, aby instituce peněz přízpusobila této hojnosti statků také hojnost směnných prostředků, resp. množství peněz, a to jest pro instituci peněz nemožné, poněvadž tato instituce, nemajíc svým základem skutečné statky, jichž výrobou stále přibývá, nýbrž majíc svým základem jen omezené množství mrtvého zlata, nemůže tak učiniti, nechce-li peníze na-prosto znehodnotiti a nechce-li se tím zbaviti své moci nad lidstvem. Přestávají totiž peníze míti svoji moc a kupní sílu, jakmile jest jich vydáno mnohem více, nežli dovoluje jejich krytí, poněvadž pak za ně nelze nic koupiti.

To odpovídám Vám, mladí technické, k dalšímu osvětlení hlavních příčin nynější bídy lidstva.

*Kuneš Staniček,
továrník.*

Dvacítiletí o sobě

Vážená redakce!

Nikdy, v žádném čase a věku, nebylo dobře býti mladým jako nyní. Chodíš sice ulicí promrzlý a otrhaný, a třeba i hladový, ale máš hřejivý pocit u srdce (a duševní pohoda prý také hřeje), že nejsi zapomenutý, že se o tobě ví, mluví, píše.

Píše... Ano, nikdy se nevyskytovala slovíčka „starý“ a „mladý“ tak často v tisku — někdy dokonce i velkými literami — jako je tomu dnes. A k tomu slovíčko generace, které popularitou bude téměř závodit s termíny tak slavnými jako je demokracie a — fašismus.

Generace. Nezapírám, že je určitý rozdíl mezi člověkem starým a mladým, avšak je mi více sympatický dvacetiletý syn páně šéftův, který se na mne stejně dívá s vrchu, než padesátiletý spoludělník, který má stejně mizerný plat jako já? Proti tomuž „stáří“ já mám bojovat? Budou se snad mladí akcionáři a ředitelé Mostecké uhelné společnosti méně šetřit na bezpečnostních opatřeních na úkor horníků? A bude lépe, když ředitelem Živnobanky bude místo starého Preise mladý? Je sice něco starého, co by bylo třeba odstranit. Je zastaralé a nemožné to dnešní uspořádání společnosti. Staré a nedůstojné člověka, který rozvil výrobní prostředky na tak vysoký stupeň. Ale tím trpíme všichni. Všichni. Mladí. Staří.

Proto není hlavním problémem, jak pomoci mladým. Je to jen problém v e d l e j š í, vyplývající z ústředního, který zní: My všichni, trpící bídou a krizí, bez rozdílu věku, národnosti a ras, jak ven z té mizerie?

V Praze vzniklo v poslední době několik „klubů mladých lidí“, které nevznikly z nějaké synovské revolty, ale znamenají nové stadium trampského hnutí. Je to mládež, která pochopila, že romantika divokých peřejí a rozervaných skal není celý život. Je to mládež, zajímající se o soudobou kulturu, současné otázky a dění, a hledající na to vše odpověď. Není proto podivné, že jeden z nich — Upton Sinclair Club — jde s kladívkem rovnou po hlavice hřebíčku a táže se ostře: Existuje skutečně generační problém? S touto otázkou obrací se na deset předních mužů české současné kultury, aby k ní zaujali stanovisko. Celá anketa bude zakončena veřejnou diskusí o generačním problému, ke které zve význačné pracovníky v politickém hnutí mládeže. *Mladý člověk.*

Pán redaktor,

sledujem zprávy o nás 20ročních, podávané p. Rádlom. Mám naň jednu skromnou otázku a žádost. Bude p. Rádl v blízké budoucnosti tak láskavý a napíše nám o tom, ako vyzerajú 40-50-60roční? Bude tak láskavý a vysvetlí nám ako jednájú a smýšľajú tí páni, ktorí už 5—10 rokov presluhujú a berú nám od úst chlieb? Bude tak láskavý a objasní nám pomer medzi tým, čo od nás starí žiadajú a čo my im za tých pomerov, možností a príležitostí, ktoré nám oni poskytujú, môžeme dať? Bude tak láskavý a povie nám, prečo práve profesori na stredných školách s takým gustom nad námi robia kríž, ale na druhej strane sa o nás vôbec nestarajú mimo školu a v škole si získávajú autoritu, nie láskou, ale terorom? Tí páni, ktorí mali to šťastie, že v dobe prevratu mali 20—30 r. a majú dnes dobré, teplé hniezda, tí páni, ktorí sa pchajú kurencami a čokoládou, a pre ktorých p. nakladatelia vydávajú sedemdesiatkorunové knihy (študent čítaj, vzdelávaj sa!), tí nechcú chápať, že dnešnému študentovi, 20ročnému mládencovi, nechce sa čakať, až páni zajdú na marasmus, tí neveria, že starosť o chlieb nás tlačí dolu, a že všetky ideály sa musia tomu tlaku podrobiť. Ten tlak robí z nás skeptikov, to nás robí nekonštruktívnymi, keď vidíme, že odnikiaľ neprichádza pomoc a že starí nás vedia len odsudzovať, nie však pomáhať.

Bude pán Rádl tak láskavý?

J. U. C. M. M.

P. S. — Aby mi bolo rozumené: odsudzovaním mladých starými nemyslím samozrejme dosť objektivne články pána Rábla.

Stavovský stát a slovenský svéráz

Milý pane Peroutko!

Dovoľte, abych poněkud opravil noticku p. Z. S. „Stavovský stát a slovenská svébytnost“, uveřejněnou v „Přítomnosti“ ze dne 21. února t. r. Neprohlášoval jsem nikdy, že zárukou slovenské svébytnosti je totální stavovský stát, poněvadž katolický stavovský stát nemá nic společného s fašistickým totálním stavovským státem. Je to věc poněkud složitější: katolické stavovství není totální a totální stavovství není stavovstvím katolickým. Je sice pravda, že jiní řečníci slučovali oba pojmy dohromady, to se mne však nikterak netýká. Prohlásil jsem jediné to, že ľudová strana bude nucena formulovati svůj postoj vůči myšlence katolického stavovského státu a že dosavadní autonomismus, pokud spočívá na základě teritoriálním, pravděpodobně se octne v ostrém rozporu s katolickým požadavkem stavovství. Jinak jsem nucen s díky odmítnouti snahu p. Z. S. „ušetřiti mně duševní námahu na vymyšlení prostředků k zachování slovenské svébytnosti“ — namáhám se rád a dokonce přes čas.

Děkuji Vám za uveřejnění tohoto dopisu a jsem srdečně Váš

V. Vilinský.

Prodám velmi výhodně:

1. Václav Špála: **Překrásný akvarel** z nejlepší doby umělcovy (1914) podepsaný, datovaný, zarámovaný.
2. Boh. Kubišta: **Dvě vzácná původ. linolea z 1918**, Krajišňa a Vlastní portret, podepsaná, čís. 1. a 5., jedno zarámované.
3. Josef Čapek: **Sto kusů menší grafiky**. Původ. linolea (většinou autorské tisky, podepsané), litografie, vzácné tisky, obálkové kresby, obálky.
V celku levněji. Písemné dotazy na administr. tohoto listu.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

Roč. 4. Číslo

KULTURNÍ ZPRÁVODAJ

10

Fráňa Šrámek:

T. G. M. 7. BŘEZEN*)

*Kolikrát, kolikrát
zmeškal jsi fici,
kolikrát hořce
potom jsi zalitoval,
zmeškáti tentokrát
chraňme se, bratři.*

*Ještě nám po domě rodném
hospodář chodí,
pevný zní krok a moudrý hlas,
otecký prst ukazuje:
tož, tohle a tohle, chlapi,
to ještě uděláme.*

*Ještě nám sadem a polem
hospodář chodí,
věčným dumou postojí v stráni
a clonež oči
za nás a vnuků vnuky
vyhlíží v dálku.*

*Která by znamení nebes
ještě by přečet?
Kde mraků by postihl hrozbu,
kde duhu slibnou?
A, zrado, kádekolí ůháš,
jak před tvým varovat sykem?*

*A z mlhy dáleč do rodných brázd
slídá pak pohled:
nejistá dáleč je tvář,
ty ale, rodná,
ty ke mně jistotou promluví,
ty si buď fista.*

*Mělo by být, mělo by být
a až by se dnes
hospodář vracel navečerem
a v křdách spatřil
starého gruntu vykoupáného
západem zlatený štít —*

*mělo by být, mělo by být:
jas ještě vyšší
na jeho zasvitní čele,
jak by tam venku
z větru byl vyslech a přijal
nás i všech budoucích slib.*

*) Ze sbírky „Ještě zní“.

REPARACE

Československá veřejnost nejdříve žila v představě, že finanční trest, uložený Německu, bude tak velký, že z něho bude možno oddělit válečnou náhradu také pro Československo. Nedosti na tom, někteří, obzvláště nerealističtí duchové rozšiřovali pověst, že také Rakousko, ono nové, malé, ochuzené Rakousko, odkázané po řadu dalších let na mezinárodní podporu, zaplatí Československu reparace. Žurnalistika horlivě psala v tomto smyslu. Rozšiřovala právě informaci, že Wilson dychtí přijet do Prahy podívat se na své miláčky, a činilo jí obtíže představit si ono skromné a v první řadě států vzdálené místo, jež Československo na mírové konferenci ve skutečnosti zaujímal. Toto pořadí musilo se nevyhnutelně uplatnit, když se přikročilo k rozdělení reparací. Situace Československa dokonce náhle úplně se obrátila; samo se ocitlo v oné skupině států, od níž bylo placení reparací vyžadováno a jediným úspěchem pak už bylo jen to, že těmto obdivným penězům byl dán příjmenější titul poplatku za osvobození a náhrady za převzaté statky.

(Ferd. Peroutka: Budování státu.)

POZNÁMKY

LION FEUCHTWANGER: OPPEMANNNOVI. — Román. 424 stran. Cena Kč 45.—. Vydal Fr. Borový, 1934.

Staletými kořeny v německé půdě rozrostlý a německou kulturní mízou odkojený rod Oppermannů, v jehož hlasu krve se dosud ozývá ozvěnou náboženská mystika východu, ocitá se najednou bez vlasti. Mrazivý dech bezohledně se upevňujícího hitlerovství dusí a rozmetává hřejivý oheň jeho rodinného krbu. Německo, pyšné vždy na svoji starou světovou kulturní tradici jeví se pojednou užaslým zrakům jako vacuum právního řádu světa a civilisace. „Civilisace ztratila

svá měřidla“ říká jedna z postav románu, když líčí, útěkem do ciziny se zachránivšímu, Gustavu Oppermannovi zvěrstva a metody lancknechtů v koncentračních táborech. A tak bezděky stává se tento nový román Feuchtwangerův strašlivou obžalobou dnešních vládců Německa a jeho 424 stránek poví o duchu a metodách dnešního režimu více, než všechny hnědé knihy dohromady. Celou bytostí prochnutá láska k utlačení lidství a až cynická nenávisť k barbarským utlačovatelům spojily se tu k jedinečnému zpracování skoro ještě syrové materie faktů v románové dílo, které přesto, že čerpá svůj děj z událostí dnešních dnů a zachycuje utrpení bar-

K. Ů.:

HOVORY

S T. G. MASARYKEM*)

N a p r a h u.

Nu ano, mé manželství dovršilo mou výchovu, mé Lehr- und Wanderjahre, jak bych řekl s Goethem. Bylo mně osmdvacet let; do roku 1882 jsem docentoval ve Vídni.

Měl jsem den ze dne starosti o chleba, a přece ke mně chodili bankéři, nabízející mi služby pro mé vyžehněné americké miliony. O prázdninách v Kloboukách přišla deputace z celého okresu, abych dal vystavětí dráhu do Klobouk z Hustopeče. Ironie osudu — ale bylo v tom i dost humoru; jeden občan kloboucký k nám přišel na návštěvu a dlouho, jak jsme říkali, obzkoumal, až z něho na konec vylezlo, že se přišel podívat na mou ženu, protože prý ještě nikdy neviděl — čerňocha.

Starosti o chleba se ještě zhoršily, když jsem o druhých prázdninách onemocněl tyfem a do Vídne se vrátil opožděně; ale dostal jsem lecke pomocí paní Hartmannové, vdovy po našem revolučním německém spisovateli Moritzi Hartmannovi. Mezi jiným jsem přednášel v kruhu dám v domě známého chirurga Billrotha. Mé první přednášky na universitě byly o pesimismu. Duchovně jsem tehdy, jako docent, musil své znalosti prohlubovat; okruh mého vědění byl dost slušný, ale potřeboval prohloubení a soustavy. Jak jsem vám už párkrát řekl, studoval jsem literaturu hlavních národů a snažil jsem se o filosofickou syntézi theoreticky i prakticky. Aktivní politickou našich poslanců bylo dosaženo v Praze české university; na tu jsem se roku 1882 dostal jako profesor filosofie.

De facto bych byl měl raději stoulici sociologie, ale těch v Rakousku nebylo; sociologie byla tehdy už uznána jako věda ve Francii, v Anglii, v Americe, v Itálii a jinde, ale v Německu a v Rakousku o ní odborníci nechtěli ani slyšet. V Německu byla jaksi uznána jen filosofie dějin, ale nebylo jasno, jaký má poměr k sociologii a k historii. I ta má práce o sebevraždě, kterou jsem se habilitoval na universitě, nepatřila jaksi do žádného universitního oboru — jeden profesor filosofie mluvil, že bych ji měl zadat na právnickou fakultu, jinému se zdála něčím sociálně-ústickým — musím být vědec Brentanovi a Zimmermannovi, že mě přes to habilitovali.

Ta má práce o sebevraždě je po stránce metodické filosofie dějin, tedy sociologie, po věcné stránce analýze naší velké, přechodné doby. Někteří kritikové tehdy vytýkali, že zanáším do filosofie nový obor a schvalovalí voláště, že se nevyhýbám patlivým otázkám dne a života.

Zároveň tento spis už ukazuje můj vědecký charakter — syntetičnost vedle analýzy — a vidíte, přes

*) Poslední kapitola I. dílu.

FEUILLETON

Lion Feuchtwanger:

OPPEMANNNOVI*)

V pětiminutové přestávce před hodinou němčiny tvářil se Berthold mužně, stavěl se, jako by zapomněl na svůj úkol, mluvil s kamarády o lhostejných věcech. Také profesor Vogelsang se tvářil, jako by se nezajímal o událost, která měla nastati. Vstoupil, posadil se jako vždy řízně ke katedře, listoval v notesu: „Tak co máme dnes? Ovšem, přednášku Oppermannovu. Prosím, Oppermann.“ Když Oppermann vystoupil, dodal dnes zjevně velmi dobře naladěný Vogelsang s žertovně blahovonným pozbužením: „Wolframe z Eschenbachu, počni.“

Berthold stál mezi katedrou a lavicemi nápadně klidně; pravou nohu měl posunutou dopředu, pravou paži nechával viset, levou měl lehce opře-

nu o bok. Neusnadnil si úkolu, nevyhnul se žádné těžkosti. Ale svou věc vykonal; věděl teď jasně, čím nám jest, nebo aspoň jemu, Heřman Němec. Možná, že se Heřmanův čin zdá neužitečný s hlediska racionalistického, avšak takové pojetí neobstálo před citem naprostého obdivu, který nutně vyvolá osvobozující čin tohoto muže právě v dnešním Němci. Tento myšlenkový pochod chtěl Berthold vyložit podle dobrých, starých pravidel, jimž se naučil: všeobecný úvod, vymezení tématu, zásadní stanovisko přednáščeovo; důkazy, námítky, vyvrácení námítek; na konec ještě jednou a důrazně these přednáščeova. Berthold si napsal, co chtěl říci, do posledního puntíku. Ježto mu však slova plynula lehce se rtů, rozhodl se, že se nebude učiti rukopisu nazpaměť. Chtěl, drže se přesně zásadních směrnic, ponechat formulaci jednotlivostí okamžiku.

Stál tedy a mluvil. Viděl před sebou obličeje kamarádů Maxe Webera, Kurta Baumanna, Wenera Ritterstega, Jindřicha Lavendela. Ale nemluvil pro ně. Mluvil jen pro sebe a pro muže, stojícího v pozadí, pro nepřítele.

Neboť profesor Vogelsang seděl za Bertholdem, za jeho zády. Seděl vzpřímeně, nepovolil si žádného pohodlí, naslouchal. Berthold ho neviděl, ale věděl, že pohled Vogelsangův je na něho ostře upjat, rovnou na šíji. Cítil pod límcem místo, kam Vogelsangův pohled zasahoval. Bylo to, jako by se toho místa někdo dotýkal špičatým prstem.

Berthold se snažil, aby nemyslel na nic, než na své věty. Měl mluvit dobrých třicet minut. Asi osm minut již mluvil, proslvil úvod, vymezil téma, vyslovil these, byl u „důkazů“. Tu pocítil, že ho Vogelsangův pohled opustil. Ano, Vogelsang se velmi tiše zdvihl, aby nerušil. Postoupil kupředu, teď Berthold viděl, že se objevuje u levé stěny. Přecházel po špičkách podél levé řady lavic, odměřenými, vědomě opatrnými kroky. Berthold slyšel tiché vrzání jeho bot. Vogelsang šel dozadu, do levého rohu. Chtěl mít Bertholda na očích, vidět, jak mu vycházejí slova z úst. Stanul za poslední lavicí, velmi vzpřímeně — neopírala se mu ruka o neviditelnou šavli? — bleděmodré oči měl ztrnule upjaty na Bertholdova ústa. Bertholdovi bylo z takové pozornosti trochu

*) Výňatek z nového románu L. F.: „Oppermannovi“, který právě vyšel.

to moji kritikové pražští mě dlouho prolašovali za ducha krajně analytického, kritického, skeptického. A zatím jsem na kritické působení zprvu ani nemyslel; pokud jsem byl ve Vídni, nenapsal jsem ani jediné kritiky, ani polemiky, ačkoli mě časopisy žádaly o spolupráci. Chystal jsem své přednášky a důkladněji vypracovával své myšlenky; chtěl jsem je uložit v řadě theoretických prací — ale kdož ví, nátura se nezapře; snad bych se byl i v cizině dal na dráhu praktickou. S příchodem do Prahy, když jsem viděl ten nedostatek kritiky a literatury, dal jsem se v Athenaeu do drobné kritické práce a užíval svého časopisu, abych tak řekl, jako myšlenkové stránkačky. Snad byl jsem poněkud nervosní a netrpělivý, šel jsem do Prahy vlastně nerad, ale — nolentem fata trahunt. Dál se už všechno rozvíjelo samo, bez mé vůle; do všech svých potyček

jsem se dostal nechtě, i když jsem chyboval svou neznalostí poměrů. Později, když jsem už byl v politice, také jsem nechtěl zakládat novou politickou stranu; do všeho mě vlastně dostaly okolnosti. I dnes ještě vystupuji na veřejnost moc nerad a jen z musu. Ovšem, když jsem postaven před nějaký úkol, to neuhnú, a co jsem začal, to hledím dodělat. Říkám vám tu jen holé fakty; ale můj přechod z Vídne do Prahy byl pro mne novou křiví, kterou jsem prožíval ve Vídni — bál jsem se malosti Prahy, byl jsem lidem docela cizí a životu národním odcizen, třebaže jsem příležitostně vystupoval jako český spisovatel. To odčizení se v Praze do jisté míry stupňovalo nejen za bojů rukopisných, nýbrž i následující účasti v politice. Já jsem národnost a státnost zakládal na mravnosti a proto jsem se dostal do konfliktu nejen s politickými

stranami, nýbrž i s užším kroužkem lidí známých, kteří tak svaný nacionalism kladli nade všechno a považovali za vis motrix všeho života jednotlivců a společností. Vidím dnes, že jsem si nebyl ještě dost jasný, a že jsem proto dělal chyby, chyby nejen v politické praxi, nýbrž i v theorii — než o tom vám snad řeknu více později. To už je skoro deset? Musím k reportu, co se totiž denně raportuje mně. Vidíte, od té doby, co jsem se na Čejčích učil kovářem, nevyšel jsem z práce. Když už jsem byl prezidentem, přijel za mnou německý filosof Fritz Mauthner, že prý nechce nic, jenom se podívat, jak vypadá šťastný člověk. Šťastný, proč ne? Ale kdybych byl zůstal kovářem v Čejčích, byl bych asi stejně šťasten, jako jsem teď. Hlavní věcí je, mít život bohatý údlostmi a vnitřním vývojem, a v tom mohu být spokojen. Visuri.

Anglický tisk o nov. románu LIONA FEUCHTWANGERA „OPPERMANNOVI“.
„Scotsman“:
Hluboce dojmavá kniha. — Feuchtwanger opět živě popisuje a vypravuje způsobem, který si vynucuje plný zájem a pozornost čtenáře.
„Spectator“:
Vážná a dojemná kniha.
„Manchester News“:
Skvělý, napínavý a rozčilující román.
„New Britain“:
Není ji možno číst bez hlubokého pohnutí... Udeřila na hlubší notu pravdy než Žid Süss.
„Manchester Guardian“:
Velkoryse potvrzuje to, co všichni evropští korespondenti oznamovali.

barské grimasy a činy našich současníků, stává se již historií, jejímž protagonistům chybí jen skutečná jména. Autor sám v doslovu ke své knize poznamenává, že byl nucen vyladit fotografickou realitu jednotlivých osob, aby dosáhl symbolické pravdivosti typů, čímž se ovšem tento román několika osobních osudů stal i životní kronikou celého kolektiva.

**MÁJOVÁ LITERÁRNÍ SOU-
TĚŽ**, kterou v červenci roku 1933 vypsala společně nakladatelství Fr. Borový a Družstevní práce, byla dnem 1. března uzavřena. Soutěž byla obslána celkem 193 pracemi, z čehož 85 rukopisů připadá na díla románová a 108 na sbírky básní. Rozhodnutí porot (románové, v níž zasedají pp. Dr. K. J. Beneš, Josef Hora, Dr. A. M. Piša, J. Furth a B. M. Klika, u-

dělující dvě ceny, první 60.000 Kč, druhou 36.000 Kč, a básnické, složené z pánů Dr. Karla Čapka, Dr. O. Fischera, Dr. A. M. Piši, J. Furtha a B. M. Kliky, udělující cenu Kč 10.000) bude publikováno 1. květn. t. r.

Větší francouzsko-český, nebo také česko-francouzský slovník, zachovalý, se koupí. Nabídka s cenou do adm. t. l.

nevolno. Obrátil zběžně k učitelů hlavu. Ale jeho zjev rušil ho ještě více. Hleděl přímo před sebe, přeshlápl, obrátil hlavu, jako by chtěl zahnat mouchu.
„Dokončil „důkazy“? Nemluvil již tak dobře jako s počátku. V místnosti bylo velmi teplo, místnosti gymnasia královny Louisy byly obyčejně přetopeny, lehce se na horním rtu potil. Nyní došel k „námitkám“. Hledíme-li, řekl, na čin Heřmanův s hlediska střízlivého rozumu, neměl snad jeho čin trvalých výsledků; musíme doznati, že Římané stáli o několik let později tam, kde byli před bitvou. Ano, —
Na okamžik se zarazil, náhle nevěděl, jak by pokračoval. Namáhal se, aby se soustředil. Viděl v duchu úzké strany svého latinského Tacita, velké typy antikvy svého krásného německého vydání Tacita. Hleděl opět do levého rohu zradu, kde stál stále nepohnutý a pozorný Vogelsang. Berthold otevřel ústa, zavřel je, pohlédl dolů na špičku nohou. Teď nepokračuje v řeči jistě aspoň osm vteřin. Nebo deset. Co že to naposledy řekl? Ano, že Heřmanův čin neměl vlastně vnějších výsledků. Nemí pohyby, že Lutherův překlad bible, vynález Gutenbergův, byly pro Německo a jeho významnost ve světě významnější než bitva v Teutoburském lese. Musíme doznati, že Arminův čin neměl praktického významu.
Chťel to takhle říci? Chťel to vyjádřití mnohem opatrněji, ne tak příkře a tvrdě. Nu, vezmi to čert. Pokračuj, Bertholde. Skončí to. Jen už žádnou přestávku. První přestávka trvala tak jako tak celou věčnost. Teď však už zase nalezi nit. Teď se mu už nemůže nic stát. Jak se dostane k „vyvrácení“, celá věc pokleť. Druhá přestávka? Ne, pane doktore, ani vopo.
Usmívá se šikmo do zadního rohu, triumfuje. „Ale přece,“ znovu počíná. Ale co se to děje? Proč se najednou tak podivně mění Vogelsangův obličej? Proč mu jízva, která rozděluje obličej, tak rudne, proč tak kulí očima? Nic naplat, pane doktore, teď mám zase nit, teď už mě z konceptu nedostanete. „Ale přece,“ počíná zase

svěže a silně, „připustíme-li toto vše“, —
Tu ho přeruší. Ostře, kvákavě to zaznívá z rohu: „Ne, toho nepřipustíme. Já toho nepřipustím. Nikdo toho tady nepřipouští. Toho nestrpím. Tomu už nebudu naslouchat. Co si vlastně, mladý muži, myslíte? Co si myslíte, jací že lidé tu s vámi jsou? Zde, tváří v tvář německým lidem, v této době německé přeměny, si dovolujete, označovat nesmírný čin, který je na počátku německých dějin, za zbytečný a nesmyslný? Řekl jste, že to připouštíte. Troufáte si držet údivně důvody nepustitějšího oportunismu a ještě si řeknete, že to připouštíte? Chybí-li vám samotnému nejméně jiskřerka německého citu, nepohazujte blátem aspoň nás, vlastněcky cítící muže. To bych si vyprosil. Slyšíte, Oppermanne. Zakazují si to, nejen pro sebe sama, ale i jménem tohoto ústavu, který je prozatím stále ještě německý.“
Nastalo smrtelné ticho. Většinou spouštěčků zašly v teplé místnosti všechny myšlenky; seděli mdle, tupě zírali před sebe. Teď, při ostrém, rostoucím kvákotu Vogelsangově, pohlédnou nahoru na Bertholda. Bylo, co řekl, opravdu tak zlé? A co vlastně řekl? Bylo to něco o Lutherovi a Gutenbergovi. Necháпали zplna Vogelsangova hněvu, ale Oppermann pravděpodobně trochu přestřílil. V takových přednáškách má se říkati to, co je ve školních knihách, nic více, a nic méně. Zdá se, že se do něčeho zarajoval.
Berthold sám je, když ho Vogelsang přerušuje, zprvu hluboce překvapen. Co vlastně chce? Proč tak křičí? Ať mu dá laskavě domluvit do konce. Dosud nebylo zvykem, aby se přednášejícího přerušoval, doktor Heinzius toho nikdy nečinil. Ale je teď v půdě stahnsdorfského lesního hřbitova. A tenhle tady křičí. Vždyť je nutno uvést „námitky“. Nebylo by správné, aby se jim vyhýbal, musí je vyvrátit. Tak jsme se tomu učili, tak to stojí v pravidlech, tak nás vychoval doktor Heinzius.
Vždyť jsem proti Heřmanovi nic neřekl. Vždyť to byla jen „námitka“, Vždyť jsem ji chtěl jen vyvrátit. Zde

je můj rukopis. Své stanovisko jsem přece jasně vyložil na počátku dílu B. Ať už přestane, ať tak nekřičí.
Měl jsem hned špatné tušení, jak mi „Heřmana“ navrhli. Měl jsem trvat na „humanismu“. Jindřich také hned řekl, že je to prase, že je to úplné osobní sprostáctví.
Vždyť mluvím samý nesmysl. Tady je můj rukopis, v lavici, v brašně na knihy. Ať si to jen každý přečte, a uvidí hned jasně jako živý, že to prase mluví samé blbosti.
Co jsem vlastně řekl? Přesně to už nevím. V rukopise to nebylo a přece bych se mohl dovolat svého rukopisu. Z něho každý uvidí, jak jsem to myslel.
Nechci se dovolávat svého rukopisu. Heřman byl starý prdola, nemohu ho ani cítit. „Námitka“ byla správná. Tak jsem to řekl a tak to je.
Zanechal volného postoje. Stojí zpřima, masitou hlavu má vzhůru, šedé oči upjaty před sebe. Nechává na sebe dopadat slovom nepřítelovým.
Nepřítel, zdá se, svůj žvást skončil. Berthold stojí, hryže si velikými, bílými zuby spodní ret. Teď by měl vyjmuti rukopis a říci: „Čeho žádáte, pane profesore? Prosim, zde je rukopis.“ Ale neřekne to. Trpce a zatvrzele mlčí. Míří šedýma očima pevně do hleděmodrých očí odpůrcových. Konečně praví po nekonečné přestávce zřetelně, ale tiše:
„Jsem dobrý Němec, pane profesore, jsem stejný dobrý Němec, jako vy.“
Touto nesmírnou smělostí židovského chlapce se doktorovi Vogelsangovi na chvíli zarazí řeč. Pak chce vybuchnout. Ale má v ruce všechny trumfy, nechce jich výbuchem temperamentu zlesbit. Ovládne se.
„Tak,“ praví jen, také nepřilíháš hlasitě, „dobrý Němec jste. Nedovolil byste laskavě, aby o tom rozhodl jiní, kdo je dobrý Němec a kdo ne? Dobrý Němec.“
Funí opovrhlivě nosem. A teď konečně vychází ze svého rohu, ale ne již tiše, hlasitě a řízně lomoží mu krok. Jde rovnou k Bertholdovi. Teď stojí proti němu, oko v oko, a táže se v hrobové tiché třídě, za bezde-

chého napětí, s hraným klidem a mírnou:
„Nechťel byste se aspoň omluvit, Oppermanne?“
Desetinu vteřiny na to pomyslel Berthold sám, že se omluví. Řekl něco, čeho říci nechtěl. Řekl to mimo to v okamžiku nedostatečné soustředěnosti, příkře a nešťastně. Proč by toho nedoznal? Pak bude věc vyřízena, dokončí svou přednášku a všichni uvidí, že je dobrý Němec, a že se mu děje bezpráví. Ale pod pohledem Vogelsangovým, před tímto odporným, zpurným, rozsekaným obličejem rozprchne se toto pohnutí, než se z něho stala celá myšlenka.
Kamarádi hledí na Bertholda ztrnule. Vogelsangovo chování působilo. Zdá se, že Oppermannovi opravdu trochu ujela huba. Ale ať to je jakkoliv, pokořit se teď nesmí, to by bylo nemůžné. Čekají zvědavě, co udělá.
Vogelsang a Berthold stojí oko v oko. Konečně Berthold otváří ústa.
„Ne, pane profesore,“ praví stále tiše, skoro skromně. „Neomluvím se, pane profesore,“ dodává. Všichni jsou uspokojeni.
Také Vogelsang je spokojen. Teď teprve zvlítl. Teď teprve se Oppermannově chování může vhodně ukázat, jak německy vychovatel rozdrť rozkladné živly. „Dobrá,“ praví, „beru to na vědomí, Oppermanne. Sedněte si na místo.“
Berthold jde do své lavice. Jistě nebylo chytré, co udělal. Pozoruje to na nepřítelově chování, na jeho rozjiskřených očích. Ale kdyby se měl rozhodnouti po druhé, udělá to zrovna tak. Tomuhle člověku se nemůže omluvit.
Vogelsang je pevně rozhodnut, že se ovládne děj se co děj. Ale přece si nemůže odříci, aby nezvolal na žáka Oppermannu, který usedá mezi ostatními, zběžně, ale právě proto vítězoslavně a výsměšně:
„Snad někdy ještě, Oppermanne, budete rád, spokojím-li se takovou omluvou.“ A: „Nyní budeme pokračovati v četbě svého Kleista.“ Končí Bernd Vogelsang lehce a povýšeně tuto epizodu.